

Det begynder i hjertet

Gjerris, Mickey

Published in:
Grøn Hverdag

Publication date:
2009

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Gjerris, M. (2009). Det begynder i hjertet. *Grøn Hverdag*, (4), 26-29.

grøn hverdag

UDGIVET AF LANDSORGANISATIONEN GRØN HVERDAG

DIN HANDLING SKABER FORVANDLING

Det begynder i hjertet

Klimaforandringer – en by på Lolland

Teadrops

Vedvarende energi i stedet for atomkraft

Forbyd hormonforstyrrende stoffer

Vores forbrug af fødevarer har stor betydning for klimaet

Svanholm Gårdbutik

Økologiske dagligvarer

Kød • Grøntsager • Ost • Æg • Smør • Vin
Kaffe • Brød • Slik og meget andet.

Svanholm Allé 2 • 4050 Skibby • 47 56 66 60
man-torsdag: 15-17.30, fredag: 10-18.00, lørdag: 10-14.00
www.svanholmgaardbutik.dk

UBEHANDLET M/LANOLIN

REN ULD

Ammeindlæg, baby-uldsøv, giftfrie lammeskind, finulds-lan-
olingarn til undertøj, færdigstrikkede undertrøjer, strikkede
tæpper i metermål, lanolingarn i changerende farver, varmt
undertøj i uld eller uld/silke ulddyner og -madrasser.

Besøg butikken eller ring efter vareliste
eller se mere om os på vores website.

NATURLIGBEKLÆDNING

V. ANNE BAK, BRAMSLEV BAKKER 12, 9500 HOBRO, 9851 1223
WWW.NATURLIG-BEKLAEADING.DK

www.halkaervin.dk

økologisk drøft • vin uden smirke • økologisk vin • fra økologiske druer • økolo • vin fra mar-
ker hvor der ikke anvendes kemiske sprøjtemidler og kunstgødning • økologisk vin • økolo, vin •
vin uden dildodorer • økologisk vin • vin uden kunstige høstpestoffer • økologisk vin • vin fra
økologiske dyrkede druer • vin fra usprøjtede druer • økologisk vin • vin uden kunstige høstpe-
stoffer • vin uden smirke • økologisk vin • vin fra godkendte økologiske vinmarker • økologisk
vin • økologisk vin • økolo vin • økologisk økologi • prøv det selv • du fortryder det ikke • ø-

Fiberfri Isolering med Europerl Perlite

- λ Perlite er en vulkansk sten
- λ Ingen skadelige stoffer
- λ Uorganisk - rådner ikke
- λ Miljøvenlig
- λ Høj isolering

- λ Fornybar ressource
- λ Kan genanvendes
- λ Let at bortskaffe
- λ Kan anvendes overalt i bygningen

Europerl Perlite - naturens eget produkt

 FOR ISOLERING OG FILTRERING

Tlf. 48 14 07 22 / Fax 48 14 07 88 • www.perlite.dk

Mærk vinden
hør havet
smag osten

THISE VESTERHAVSOST

Thise Vesterhavssost har modtaget endnu en hædersbevisning. Som nomineret til 'Økologisk Guld' deltog Vesterhavssosten i den prestigefyldte konkurrence arrangeret af Økologisk Landsforening og dagbladet Politiken.

Det blev ikke til Guld denne gang. Derimod vandt Thise Vesterhavssost kategorien Læsernes Pris, en anerkendelse, vi både er stolte og bærede over at modtage.

WWW.THISE.DK

FORENINGEN GAMLE DANSKE HUSDYRRACER
TIL FORDEL FOR TRUEDE DANSKE HUSDYRRACER
www.gamle-husdyrracer.dk

Landsindsamling 15. november - 15. december
Giro 000 - 1074

www.ecoego.dk
nu med webshop!

nørre
farimagsgade 82
1364 københavn k
32 12 06 12

green living made easy

Grøn Hverdag

WWW.GRONHVERDAG.DK

LANDSORGANISATIONEN GRØN HVERDAG

Landsorganisationens formål er, at udbrede viden om bæredygtig levevis og ikke mindst om, hvordan denne viden kan omsættes til handling. Organisationen udgiver bladet Grøn Hverdag, og har aktiv kontakt til politikere, erhvervsliv og borgere.

Landsorganisationen Grøn Hverdag har to repræsentanter i Forbrugerrådet og arbejder her sammen med andre organisationer for en grøn forbrugerpolitik.

Organisationen er desuden medlem af paraplyorganisationen Dansk Folkeoplysnings Samråd.

SEKRETARIAT

Økologihuset, Blegdamsvej 4 B
2200 København N
Telefon og fax: 33 15 33 45
mail: gronhverdag@mail.dk

LANDSFORMAND

Jørgen Martinus
Mobil: 28 88 02 52
Mail: martinusmail@gmail.com

BLADET GRØN HVERDAG

Udgives af Landsorganisationen Grøn Hverdag. Redaktion: Jørgen Martinus og Ilse Friis Madsen

Produktion: adrem.dk

Annoncer:
Jørgen Martinus tlf. 3315 3345
mail: gronhverdag@adrem.dk
Oplag: 7.000 stk.
Tryk: KLS Grafisk Hus www.kls.dk
ISSN nr. 0909-0150

Abonnement: 190 kroner for fire numre - medlemmer gratis
Kommentarer og artikler udtrykker ikke nødvendigvis Grøn Hverdags holdninger
Næste nummer udkommer primo marts 2010
Redaktionel deadline 01.02.2010
Forsidefoto: Lolland Kommune

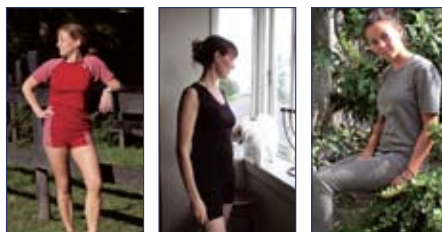

Naturlig varme til børn & voksne

- Naturtekstiler i ubehandlet uld, uld/silke, silke og kashmir/silke
- Bekvem og behageligt at have på
- Giver ensartet varme og maksimal bevægelsesfrihed
- Stockmar giftfrie farver
- Joya Massageruller
- Rekvirer materiale eller download på www.helios.dk

www.helios.dk

Klik ind på vores webshop eller send nedenstående kupon i lukket kuvert til: Dansk Helios
Østerskovvej 2, Pjedsted • 7000 Fredericia
Eller kontakt os:
7595 4088 • Fax 7595 4654 • naturposten@helios.dk

Ja tak, send mig yderligere information om HELIOS NATURTEKSTILER

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr./by: _____

Artikler:

- » Det begynder i hjertet
MICKEY GJERRIS • SIDE 6
- » Klimaforandringer – en by på Lolland
SUSANNE J. LASSEN • SIDE 10
- » EU har nøglerollen i København
DAN JØRGENSEN • SIDE 14
- » Solen og Vulkaner er ikke klimatrussel
LARS CLARK • SIDE 15
- » Teadrops
RIKKE MICHAEL HANSEN • SIDE 16
- » Vedvarende energi i stedet for atomkraft
PEER NØRGAARD • SIDE 18
- » Klimasalon
JØRGEN MARTINUS • SIDE 19
- » Vores forbrug af fødevarer har stor betydning for klimaet
LISBETH MOGENSEN M.FL. • SIDE 18
- » Spis klimavenligt
SUNE BORKFELT • SIDE 22
- » Forbyd hormonforstyrrende stoffer
ILSE FRIIS MADSEN • SIDE 26

Desuden:

Det Grønne tip	23
OPSKRIFTER: Efterårs Vintermenu	23
Anmeldelse Klimakogebogen	28
Julekalender og julequiz	29

GRANTOFTEGAARDS Økologiske Gårdbutik - kom og besøg os

STORKØB AF ØKOLOGISK LAMME OG OKSEKØD
Få fryseren fyldt op med lækkert lammekød / kød fra Limousinekvæg.

ØKOLOGISKE JULETRÆER
Salg på gårdspladsen: 28/11-23/12. Nordmandsgran 150-170 kr.
Salg af net, fødder, troldeys m.v.

HESTEVOGNS-KØRSEL
Gratis ture alle dage:
Den 1/12-23/12 fra kl. 10-13, rundt i idylliske Pederstrup landsby.

JULEMARKED
Boder og julehalloj: Søndag den 13/12

GÅRDBUTIKKEN Tlf. 44 77 36 96
Man-ons 8.30-14.30. Tors-fre 8.30-17.30: Lør-søn 10-16 i julemåneden,
sidste søndag den 20/12-2009. Gavekurve, julekna, økologiske
kolonialvarer og meget andet sælges.

STADESALG DØGNET RUNDT
Årstidens grøntsager til årstidens priser

www.grantoftegaard.dk

Fonden Grantoftegaard • Pederstrupvej 69 • 2750 Ballerup • Tlf. 44 77 37 11
E-mail: grantoftegaard@grantoftegaard.dk

Nyborggaard®

**For dig der sætter pris på
sundhed og god mad**

Prøv den hjertensgode hørfrøolie
(med over 60 % Omega-3).
Den er perfekt til dressinger og salater.

På Nyborggaard avler vi økologiske hørfrø,
som vi koldpresser i beskyttet atmosfære
og tapper direkte på flasker, så indholdet af
vitaminer og mineraler bevares i olien.
Ved bestilling på vores hjemmeside får du
friskpresset olie leveret til døren.

www.nyborggaard.dk
Tlf. 97 137 127

Tjener dine penge noget formål?

Opret en rentefri indlånskonto i vores
regnbueafdeling. Kontoformen giver mulighed
for grønne og bære
dygtige udlån indenfor miljø,
kulturelle og sociale områder.

Regnbueafdelingens 'etiske råd'
varetages af Regnbueforeningen,
der er en selvstændig forening.

Nærmere information

Peter Djurtoft

Andelskassen J.A.K. Slagelse

Andelskassen J.A.K. Slagelse

Andelskassen J.A.K. Slagelse
Løvegade 63, 4200 Slagelse
Telefon 58 50 47 70

www.andelskassen-jak-slagelse.dk

Er du bange for oliepriserne?

Det bliver dyrt at varme huset op.

Er dit hus godt isoleret?

Der er mange penge at spare.

Få et godt tilbud – Ring nu!!!!

Alternativ isolering.

ISODAN® – har 35 års erfaring

www.isodan.dk eller munter@isodan.dk

Tlf. 5460 9006 henviser til nærmeste forhandler

Looking for sustainability?
Sofiebadet.dk open for visitors
at COP 15, near Chr.havns Metro

Klima... overbefolkning, klimaflygtninge og krig

Når dette blad udkommer, er FN's store klimakonference COP 15 ved at løbe af stablen Bellacentret i København. Snart vil vi vide, om klimaminister Connie Hedegaards enorme engagement for at få en ambitiøs aftale i stand om verdenssamfundets overgang til miljøvenlige, vedvarende energikilder er blevet kronet med held, eller om det bliver til løse hensigtserklæringer, der vil tillade alle parter at vente på, at de andre skal spille ud først. Alle ser hen til, at USA og præsident Obama skal stille sig i spidsen for den globale indsats. Lur mig, om det ikke bliver de store udviklingslande, der bliver trætte af at vente på Vesten og finder veje at gå, så vi bliver tabere i den sidste ende.

Følger af global opvarmning

Klimainsatsen er bydende nødvendig. Aftalen på COP 15 skal danne grundlag for, at jordens gennemsnitstemperatur kun stiger 2 grader. Allerede nu hører vi dog forskerne tale om, at der på grund af manglende handling vil ske temperaturstigning helt op til 4 grader og måske mere i løbet af de næste 100 år. Det vil blive en ændring af klodens klima, som vi slet ikke kan forestille os. (Emnet beskrives bl. a. i Politikens Turen går til de varme lande). Vandstandsstigning i verdenshavene, ændring af de kendte klimazoner med tilhørende flora og fauna osv. Samtidig stiger jordens befolkning støt og stadigt fra de nuværende 6,5 milliarder til de magiske 9,5 milliarder, som forudsigelserne hævder, vi vil blive

allerede i 2050, og som skulle være vendepunktet. Disse milliarder skal være på et meget mindre landområde i kraftig forvandling med større ørkendannelse og mange naturkatastrofer i form af orkaner og oversvømmelser. Det vil give anledning til, at millioner af mennesker vil søge andre steder at leve. Antallet af klimaflygtninge vil antage dimensioner, der ikke kan undgå at give anledning til enorme konflikter, sandsynligvis af militær art. Det har vi allerede set f. eks i Afrika.

Krig som CO₂-faktor

Krig er derfor et emne, vi bør se på med større alvor i lyset af klima og miljø. Krig anses for et uundgåeligt onde. Derfor bruges ufattelige summer og ressourcer på militær, midler, der kunne anvendes positivt til gavn for både mennesker og natur. Vi bombarderes dagligt med billeder af dræbte mennesker og masser af militært udstyr. Våbenindustrien er en af de største økonomier. Den trækker uhyggelige spor af menneskelig lidelse samt smadring af natur og kultur. Hvordan kan denne grusomme, altødelæggende og primitive metode til konfliktløsning kanaliseres ind i positive baner? Hvordan har FN og verdenssamfundet tænkt sig at tackle dette problem? Ikke lige let at svare på, må man sige, når man ser på menneskehedens historie og aktuelle handlemåde.

Befolkningstilvækst bør begrænses

Ligeledes kan det undre, at problemet med overbefolkning ikke er mere fremme i debatten. Befolkningstallet er stagnerende i de fleste vestlige lande, mens befolkningstilvæksten sker i de fattige udviklingslande. Som det er nu, bidrager disse kun lidt til CO₂ udledningen målt pr indbygger i forhold til en borger i et vestligt samfund. Eksempelvis er Kina verdens største CO₂ udleder, mens den enkelte kineser kun udleder 4 tons CO₂ pr år i forhold til en danskers 10 tons. Men samlet er det voldsomt, og fremover vil det stige enormt, fordi udviklingslandenes befolkninger gradvis vil overgå til vores energi- og ressourceforbrugende livsform. Der vil dog stadig være store, fattige masser, som vil leve på et ufatteligt minimum, og risiko for krig vil øges betydeligt. Allerede i dag er 2 milliarder underernæret og omtrent 1 milliard sult. Af humanitære årsager og for at skåne klodens miljø som helhed bør vi derfor sætte kraftigt ind med familieplanlægning. Hvor mange kinesere mon der havde været nu, hvis Kina ikke havde haft 1-barns politik?

Måske kan det, at flere og flere kan få øje på katastrofen i det fjerne og kan relatere den til deres egen og deres børns fremtid, få os til at overgå fra tanke til handling.

Ilse Friis Madsen

Næstformand i Grøn Hverdag

Yahweh, Yahweh
Always pain before a child is born
Yahweh, Yahweh
Still I'm waiting for the dawn

U2

Det begynder i hjertet

► AF MICKEY GJERRIS

LEKTOR I BIOETIK VED KØBENHAVNS UNIVERSITET

**It was the best of times,
it was the worst of times.**

Sådan begynder Charles Dickens sin fabelagtige roman *A Tale of Two Cities*. Og det er svært ikke at synes, at citatet også gælder i dag. Af alle de mennesker, der har levet på Jorden, siden vi (homo sapiens) dukkede op fra evolutionens mørke, er vi i den rige del af verden dem, der lever tryggest og med størst velstand. Hvis menneskets historie kan lignedes med en skål risengrød, ligger vi og basker rundt lige midt i smørklatten. It is the best of times.

Det kan være vigtigt at fastholde dette midt i en finanskrisetid. Ikke at det gør problemerne mindre. Der er mennesker, der har mistet deres arbejde og andre deres opsparing. Andre igen kan ikke sælge huset uden store tab og

nogle må opleve virkninger og forretninger, som de har kæmpet hårdt for, bukke under for kapitalens bevægelser på de globale finansmarkeder. It is the worst of times.

Og det er kun lige begyndt. For finanskrisen er i den store sammenhæng blot en svag vind i forhold til den storm, der er under opbygning. En storm, der vil ændre menneskets fremtid. En krise, der er så stor, at det ret beset ikke er en krise, men en katastrofal ændring af vores grundlæggende livsvilkår.

Krise eller katastrofe

Jorden brænder! Hovedårsagen er vores udledning af drivhusgasser, særligt CO₂, der lægger sig som en dyne om planeten. Drivhusgasserne er usynlige for det blotte øje og solens stråler kan sagtens trænge igennem dem. Men når solens livgivende stråler rammer jorden og reflek-

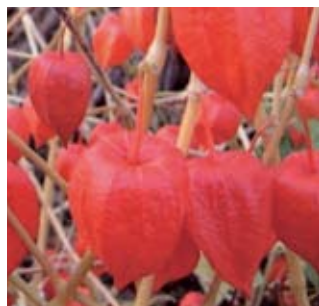
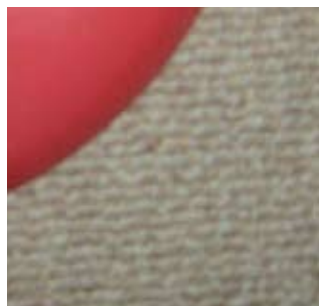
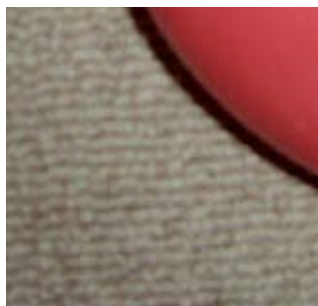
teres, forvandles de til varme, der ikke kan undslippe det stadigt tykkere lag af isolering, som vi har indhyllet planeten i. Atmosfæren fungerer ganske enkelt som et drivhus – og jo flere drivhusgasser, jo mere effektivt et drivhus.

Men er det nu sikkert, at det er så galt og det overhovedet er vores skyld? Sådan spørger mange af os i håbet om at finde en løsning uden omkostninger. Men den går ikke. Når FNs klimapanel, der består af langt hovedparten af verdens førende forskere, melder ud, at det med 90 % sandsynlighed skyldes menneskelige CO₂ udledninger, at klimaet forandrer sig, så er der ingen grund til ikke at handle.

I marts 2009 afholdt Københavns Universitet en international klimakonference. Her samledes verdens førende forskere på klimaområdet

(ca. 1.800 forskere deltog) for at fremlægge den mest opdaterede viden på området netop nu, bl.a. med det formål at give politikerne det bedst mulige vidensgrundlag for klimatopmødet i København i december 2009. I konklusionen på den synteserapport, som en række forskere fremlagde efter konferencen hedder det (egen oversættelse):

Den videnskabelige bevisbyrde for, at det er menneskelige aktiviteter, og i særdeleshed afbrændingen af fossile brændstoffer, der påvirker klimaet, så det truer det menneskelige samfunds helbred og fremtidige udvikling, er nu overvældende. At udsætte beslutninger og handlinger med henvisning til den videnskabelige usikkerhed, synes ganske enkelt ikke længere at kunne forsvares. Der vil altid være tvivl. Videnskaben kan kun sandsynliggøre

årsagerne til noget – aldrig bevise dem. Men derfor lever og handler vi alligevel på vores naturvidenskabelige viden i masser af sammenhænge – og det bør vi også gøre i denne. Indholdet af CO₂ i atmosfæren er over det dobbelte af det før-industrielle niveau og selv de mest konservative estimater forudsiger temperaturstigninger på 1-2 grader og havstigninger på mindst 1 meter de næste 100 år. Og det er de konservative. Medtager man de tilbagekoblingsmekanismer, der er "indbygget" i klimaet, så som at smeltende havis vil føre til endnu højere temperaturer, fordi isen ikke længere er der til at reflektere solens stråler bort, taler vi om temperaturstigninger på 2-4 grader og havstigninger på 2-4 meter. Og det er inden vi har ladet dommedagsprofeterne komme med deres bud.

Kriser er noget, som man kommer igennem. De er et tegn på, at en forudgående harmoni er brudt og skal genoprettes. Men klimaforandringerne kommer vi ikke "igennem". Det er ikke en finanskris, hvor der ligger et opsving rundt om hjørnet og venter på os. Klimaforandringerne er kommet for at blive og vil betyde store ændringer i vores grundlæggende livsvilkår. Min påstand skal være, at det ved vi godt. At forestillingen om, at det her kan løses ved at skifte til sparepærer og komme lidt bio-ethanol i tanken ikke stikker så dybt. Det er en kollektiv løgn, som vi fortæller hinanden for at skubbe det uundgåelige øjeblik fra os, hvor vi må til at gribe fat i vores livsstil med dens overforbrug af bl.a. fossile brændstoffer, animalske produkter og meningsløs mode.

Det begynder med os selv

Men hvorfor er det så svært for os at forstå situationens alvor. Hvordan kan forskerne, miljøorganisationerne og den sunde fornuft have talt for døve øre i over 30 år i deres påpegning af, at vores livsstil er uforenelig med et bæredygtigt samfund? Der er mange aspekter af det svar og her skal jeg blot gribe en enkelt: Fordi vi ser de nødvendige ændringer i livsstil og vaner som et offer. Som noget, vi skal give fra os, der vil betyde, at livet bliver mindre godt. Så det er frygt for at miste, der gør, at vi ikke vil se det, der ellers tårner sig op foran os. Vi er på vej ud over den berømte afgrund, men lader som om, at vi blot hører lyden af vandfald i det fjerne. Videnskab, teknik, forskning og ingeniørkunst skal alle hjælpe os de kommende år med at finde en vej, der kan føre os men-

nesker ind i et liv på ændrede vilkår. Men vigtigere end dem er den grundlæggende mentale, åndelige eller spirituelle forandring, som skal til. En forandring, der skal få os til at se, at ændringerne i vores livsstil ikke bliver et offer, men en mulighed. At det ikke er et offer at måtte forankre sit liv i et lokalmiljø uden hele tiden at transportere sig fra A til B, men en mulighed for at lære sig selv og andre at kende i forpligtende fællesskaber. At det ikke er et offer, at vi ikke længere blot skal betragte naturen som et udtømmeligt køleskab, men som en verden fuld af skabninger, som vi deler tilværelse og vilkår med. Tværtimod er det en mulighed for at finde og genfinde os selv og naturen og igen dykke ned i de sammenhænge, der er mellem de levende væsener og som rækker så meget videre end blot at bruge det liv, der omgiver os

som en ressource til egen overlevelse. Det er ikke et offer, at ferien ikke går til Toscana, men Ærø. For det vi søger på ferien, det, der tæller, er måske mere de menneskelige fællesskaber, som vi knytter og bygger end de steder, som vi besøger med så stor selvfølge, at det at rejse er blevet et irriterende moment i en travl hverdag. Vi skal, ganske enkelt, til at genfortælle historien om, hvad naturen og det gode liv er.

Natursyn

– natur for naturens skyld?

Den vestlige verdens natursyn er i bund og grund antropocentrisk (menneskecentreret). Det skyldes til dels kristendommens virkningshistorie, dels den filosofiske udvikling siden Descartes (1596-1650), dels at et sådan natursyn har understøttet den videnskabelige og teknologiske udvikling og endelig, at vores tilværelse er lagt sådan an, at vi uophørligt må sikre os dens opretholdelse. Vores liv er selvopholdelse

eller bekymring, som den tyske filosof Heidegger påpegede. Vi skal konstant sikre os føde, klæder, ly og kærlighed for at opretholde livet. Hverken i naturvidenskabens objektiverende verdenssyn eller i behovets "hvad får jeg ud af det" tilgang til verden, støder vi på etiske grænser, der kan begrundes i hensynet til naturen selv. Og det er uheldigt eftersom naturvidenskabens og behovenes perspektiver stort set er de eneste alment accepterede kilder til viden om naturen i den vestlige kultur. Ud fra et udelukkende egoistisk eller sågar antropocentrisk udgangspunkt kan vi selvfølgelig godt opføre os mere ansvarligt, end vi har gjort indtil nu. Det nærmest dekadente overforbrug, der præger vores kultur er ikke en selvfølge. Spørgsmålet er bare, om vi ikke vil være mere motiverede for at ændre adfærd i forhold til naturen, hvis det ikke kun er noget, som vi er nødt til at gøre for ikke at spolere vores egen

livsgrundlag, men også noget, som vi gør, fordi vi derved kan indgå i et mere autentisk forhold til den ikke-menneskelige del af naturen. Diverse former for miljø-, øko-, og naturfilosofi og- teologi har de sidste 40-50 år søgt at gøre naturen synlig som en del af et forpligtende etisk og religiøst fællesskab og ikke blot et køleskab. Og i en situation, hvor vi etisk og erkendelsesteoretisk er endt på kanten af naturen og derfor også på kant med naturen, som den danske teolog Løgstrup (1905-1981) sagde i et anfald af næsten profetisk klar-syn tilbage i 1970'erne, var det måske værd at overveje om ikke vores forståelse af, hvad naturen er, trænger til en revision.

Det gode liv

De færreste af os kan sige os fri for i en eller forstand at stræbe efter at få "et godt liv". Et liv, hvor vi når nogle af vores mål og oplever nogle af glæder, som vi værdsætter. Hvad vi opfatter som "det gode liv" kan være

meget forskelligt – og så alligevel ikke. I en tid hvor vi ellers er sjældent stolte over vores individualitet, er vi ved at blive mere og mere ens. Der er en fælles historie om det gode liv i vores kultur, som vi alle udsættes for i massiv grad hver eneste dag. Fortællingen om, at det gode liv er at forbruge, at købe, at anskaffe sig... igen og igen og igen og... 24 timer i døgnet, 7 dage om ugen bombarderes vi med en stadig strøm af reklamer og selvom de fleste af os holder os selv for gode til at falde for deres forsimplede og sørgelige tilværelsesforståelse, ville der næppe blive postet milliarder og atter milliarder af Kroner, Euro, Pund, Yen og Dollars ind i marketing, hvis det ikke havde det ønskede resultat.

I sig selv er det trist at se, hvordan universets anslåede 15 milliarders års udvikling er endt med, at vi alle styrter bevidstløse rundt for at få råd til det næste statussymbol. Og tager vi klimaet i betragtning er det katastrofalt. De statussymboler, som

der reklameres så indædt for, er langt hen ad vejen uforenelige med de ændringer i vores livsstil, som er nødvendige, hvis vi skal sænke vores udledninger af drivhusgasser til et bare tilnærmelsesvist acceptabelt niveau. Så længe "Det gode liv" for de fleste indbefatter hyppige ferierejser til fjerne mål, privatbilisme, umådeholdent indtag af animalske produkter (i den forbindelse kan det bemærkes, at danskerne er det folk i verden, der spiser langt mest kød per indbygger per år) og et generelt overforbrug af alle de ressourcer, som vi kommer i nærheden af, vil det være et offer at skulle til at leve uden disse ting (eller i hvert fald reducere forbruget mærkbart). Og mennesker, der skal ofre sig er sjældent de mest motiverede for at handle på langt sigt. Et menneske kan godt kortvarigt og i situationen sætte sine interesser til side, men at gøre det til et permanent projekt at skulle leve i modstrid med forståelsen af, hvilke forbrugsgoder og

oplevelser, der er med til at gøre livet til "et godt liv", er umuligt.

En ny start

Og her er det, at det hele begynder. Med historier, der kan overbevise os i hjerte og sjæl og inspirerer til handling. Historier om nærhed, relationer og ansvar som bærende elementer i et liv, der ikke er godt og lykkeligt, fordi det er, hvad vi stræber efter, men et liv, der er godt og lykkeligt fordi det bliver et godt liv i udfoldelsen af individet på fællesskabets baggrund. Det turde være unødvendigt at argumentere for, at denne livsforståelse befinder sig fjernt fra Dansk Industri og Coca Cola. Opgaven at gå i kamp og få fortalt historier om det gode liv, der viser, at det at ændre vores livsstil ikke er et offer, men en mulighed for at nå frem til rigere og mere autentiske liv både i forhold til hinanden og i forhold til resten af naturen. Det står mig pinagtigt klart, hvor banalt det lyder. Og det er da heller ikke hele løsningen. Men

det er en uomgængelig begyndelse. Klimaforandringerne er en trussel af hidtil uset størrelse – og de er her allerede. Kun med en ændret indstilling og gigantiske investeringer i videnskab og teknologi har vi en chance for at få omlagt samfundet, så vi kan os tilpasse de forandrede livsvilkår, der på grund af vores livsstil bliver de kommende generationer til del. Men det begynder i os selv – det begynder i hjertet. Med en accept af situationens alvor og en forståelse af, at selv midt i al håbløsheden og afmagten, er der muligheder for at leve "gode liv". Ellers bliver der aldrig politisk vilje til at træffe de drastiske beslutninger, der skal til. Nogle gange er det banale en undskyldning for manglende fantasi, men i dette tilfælde er det min påstand, at det banale ikke er banalt i betydningen simpelt eller kedeligt, men banalt i betydningen så enkelt, at vi har kunnet overse det alt for længe.

Det bliver en anderledes fremtid end vi havde forestillet os. Vores liv må ændre sig, hvis der overhovedet skal være mulighed for liv. Og det bliver svært og kommer til at koste. Men som indledningscitater af rockbandet U2 antyder, så er det nu en gang sådan, at det nye ofte kun bryder frem gennem smerte. Vi kan så brokke os over, at det skal være sådan. At vi ikke både kan spise kagen og gemme den. Men det har vi nu ladet som om i mange år, og det har bragt os til en situation, hvor vi truer vores eget livsgrundlag. Så måske er tiden inde til at søge efter en anden måde at leve på.

Mickey Gjerris er medredaktør og bidragsyder til bogen 'Jorden brænder - Klimaforandringerne i videnskabsteoretisk og etisk perspektiv' udgivet af Forlaget Alfa, 2009.

www.forlagetalfa.dk/alfa_detail.asp?ID=2859

Algebassiner og vindmøller

Projektschef Leo Christensen ved Onsevig Klimapark

Algebassiner ved dige

Klimaforandringer – en by på Lolland

Lokalt samarbejde gavner hele verdens klima

► SUSANNE J. LASSEN

PR-KONSULENT, BALTIC SEA SOLUTIONS OG LOLLAND KOMMUNE

Ja, vi kan!

Vi hører det overalt - klimaforandringer. Ofte suppleret med gruppevækkende billeder fra Afrikas tørkeramte landsbyer, Himalayas smeltende gletschere og oversvømmede bounty-øer i Malaysia. Naturkatastrofer så omfattende, at vi knapt kan rumme det. Men er al den klimasnak egentlig så relevant for os her på den vestlige halvkugle? Og kan vi reelt som enkeltindivider rokke ved hele Verdens klimaproblemer? Svaret er klart ja! Det viser flere års målrettet indsats på Lolland, hvor en række klimaprojekter er blevet udviklet i fællesskab mellem borgere, kommune, erhvervsliv, forskningsinstitutioner m.fl. Ikke mindst fordi klimaforandringerne længe har udgjort en reel trussel for lokalsamfundene på den flade ø.

Katastrofen i Onsevig

Onsdag den 1. november 2006 bød på en stille efterårsdag med sløret sol gennem spredt skydække. Vinden kom fra nord, og det lave vand ud for kysterne lå roligt hen. Lidt højvande var

det måske, men ellers lignede alt sig selv.

Idyllen skulle imidlertid ikke vare ved. Gennem nogle dage havde en kraftig storm raset i Nordsøen, og nu var enorme vandmasser blevet presset ned gennem Storebælt, hvor vandet kun kunne skabe sig plads på én måde: Ved at stige. I radioen udsendte DMI stormflodsvarsel, og flere steder i landet begyndte folk at barrikadere deres huse med sandsække. Også på Lolland begyndte man at skæve nervøst ud over vandet. Med en beliggenhed kun få centimeter over havoverfladen udgør Lolland et af Danmarks mest sårbare områder for oversvømmelser, og Lolland har gennem årene forskanset sig bag stadigt højere diger. Men ingen havde kunnet forestille sig, hvor meget vand, der på ganske få timer ville vælte ind over det flade ø-rige i Smålandsfarvandet den dag i november. I landsbyen Onsevig kom vandet sidst på eftermiddagen. Først som et voldsomt højvande, der overskyldede stranden og hastigt

krøb op over den spredte kystbevoksning. Så begyndte afvandingskanalerne at flyde over deres bredder, og i løbet af få timer kunne ingen længere se, hvad der var vej, og hvad der var hav. Omkring midnatstid gik hav og by i ét, og i den vindstille novembernat spejlede månen sig dovent i den store, blanke vandflade, der dækkede landet flere hundrede meter ind over mark og by.

Næste morgen stod solen op over endnu en smuk efterårsdag med bleg, blå himmel og svag vind. Havet havde stort set trukket sig tilbage, men på land herskede ragnarok. På hele Lolland-Falster blev flere huse så ødelagte af oversvømmelsen, at de efterfølgende måtte rives ned, og i dag – mere end tre år efter – er mange bygninger stadig mærket af vandskaderne. I Onsevig måtte en lang række huse efterfølgende gennem omfattende reparationer, og havet efterlod byens havn i miserabel forfatning. Et helt lille samfund blev nærmest vendt på vrangen gennem de

få skæbnesvangre timer, hvor vandet steg.

Den slags hændelser har før lagt landsbyer øde, men borgerne i Onsevig nægtede at overgive sig til havet. I stedet tog de kampen op og tænkte kreativt. Og i samarbejde med Lolland Kommune lykkedes det dem på få år både at skabe trygge rammer for fremtiden i deres lille by og samtidig stable et unikt klimaprojekt på benene.

Onsevig Klimapark – algerne kommer

Borgerne i Onsevig ønskede, at byen skulle beskyttes af diger. Men opførelsen af diger er en dyr løsning, som hverken borgerne eller Lolland Kommune havde økonomi til at finansiere. Man valgte derfor en meget utraditionel løsning, hvor digerne kunne indgå som et aktivt element i et klimaprojekt. I stedet for blot en udgift for kommunen blev digerne i stedet en investering i en bæredygtig fremtid og udløste dermed forskellige muligheder for støttekroner fra blandt andet EU. Og det, der begyndte som et

Interaktivt gulv

Klimaguider ved Brinthuset i Vestenskov

Solcellepanel i Vestenskov

digeprojekt, endte som Onsevig Klimapark, der officielt åbnede i maj 2009.

Det revolutionerende ved digekonstruktionen i Onsevig er, at digerne udnyttes til andet end blot værn mod havet. I de store diger er en række bassiner, der er bygget specifikt til test af dyrkede alger til biomasse. Bassinerne fyldes af vand fra områdets afvandingskanaler, der indeholder overskydende næringsstoffer fra blandt andet landbruget. Når vandet føres gennem digerne, før det ledes videre ud i havet, optager algerne i bassinerne en stor del af næringsstofferne. Det vand, der udledes i havet, er dermed langt sundere for havmiljøet, og algerne i bassinerne gror godt af gødningen.

Forsøgene med algerne blev påbegyndt i sommeren 2009, og der testes forskellige typer med hver deres egenskaber. Nogle er for eksempel meget olieholdige og egner sig derfor godt til biobrændstof til blandt andet biler, mens andre hurtigt voksende typer er mere veleg-

nede til biobrændsel til fjernvarme. Visse algetyper udvikler desuden proteinlignende strukturer og kan anvendes som fødevarer til såvel mennesker som dyr.

Alger og biobrændsel

Projektet er hele vejen foregået i et samarbejde mellem borgere og kommune, og det ender ikke her. Som en sidegevinst er hele området omkring algebassinerne udlagt som rekreativt område, og en række plancher, der forklarer om projektet samt biobrændsel, alger osv., er et oplagte mål for skoleklasser. Samtidig har projektet fået stor international bevågenhed. For netop alger er et af de områder, forskere verden over studerer meget intensivt. Når vi i dag snakker biobrændsel frem for olie, er det især traditionelle afgrøder som majs og sojabønner, der ryger i forbrændingsanlæggene - altså fødevarer, der dyrkes på landbrugsjord. Sammenlignet med fødevarer har alger den klare fordel, at de ikke optager vores landbrugsjord. Samtidig

vokser de ekstremt hurtigt sammenlignet med de afgrøder, vi brænder af i dag. En af verdens førende algeforskere, professor Jonathan Trent fra University of California, fremstiller det således: Hvis alle verdens fly fløj på biobrændsel, skulle vi bruge et område på størrelse med Europa for at dyrke al den majs og sojabønner, der skulle til. Hvis vi i stedet brugte biobrændsel fra alger, ville vi i kunne nøjes med et område på størrelse med Belgien!

Samme Jonathan Trent stod i spidsen for en algekonference, der blev afholdt på Lolland i april 2009. Her havde han samlet knap 100 af verdens førende algeforskere til en workshop om mulighederne ved algedyrkning. Flere af de deltagende lande bruger allerede nu alger til forskellige former for energi. Men der var bred enighed om, at potentialet verden over er langt større. Også på Lolland. Forsøgene med algerne i Onsevig drives i øjeblikket af det lokale Grønt Center og Roskilde Universitet (RUC). De

første alger er høstet, og de kommende år vil vise, hvilke slags der egner sig specielt godt til det danske klima, hvilke der er optimale til benzin, til fjernvarme, til foder osv. Og når mulighederne for algerne i Onsevigs diger om nogle år er afdækket, mener forskerne, at der ligger en stor mulighed i at dyrke algerne i store bassiner mellem de mange vindmøller i vindmølleparkerne ud for Lolland.

Brintbyen Vestenskov - fra vind til brint

Et andet projekt, der er blevet til i et samarbejde mellem borgere og kommune, er Brintsamfund Lolland. Syd for Nakskov ligger den lille by Vestenskov med sine få hundrede indbyggere. Umiddelbart en gængs landsby, der op gennem 1960'erne og 70'erne har udviklet sig som udflytterområde med parcelhuse, skole og indkøbsmuligheder. Og en forbigående vil næppe nogensinde opdage, at byen reelt er en verdenssensation - Europas første brintby, hvor husene får deres

Anlægsarbejde ved Onsevig Klimapark

At vinke skaber energi

Havvindmøller ved Onsevig

strøm og varme fra brint dannet ved hjælp af overskydende vindenergi.

Projektet begyndte som et test-anlæg i en container i Nakskov Industri og Miljøpark i 2006. Forsøgsvis brugte man overskudsstrømmen fra områdets mange vindmøller til at drive en elektrolysator, der kunne spalte almindeligt vand til ilt og brint. Herefter kunne brinten lagres og efter behov forbruges til energi. Dermed var man kommet et stort skridt videre i den problemstilling, der ligger i at gemme vindens energi. Alene på Lolland produceres nemlig langt mere vindenergi, end der forbruges. Og selvom energien eksporteres til andre dele af Danmark samt Sydsverige, er der et meget stort spild. Samtidig kan man ikke vride energi ud af vindmøller, hvis det ikke blæser, så at kunne "putte vinden på dåse" havde længe været et stort ønske. Ved at omdanne energien til brint kan energien lagres som almindelig flaskegas. Og sammenlignet med fyringsolie har brint mange fordele. For eksempel udvikler brint ikke CO₂, når den forbruges. For brint brænder ikke ligesom almindelig gas, men udvikler energi gennem en kemisk proces, hvor restproduktet alene består af rent vand. Vigtigst af alt er måske, at vi altid selv vil kunne danne brint og dermed afhjælpe vores afhængighed af de olieproducerende

lande. For vind løber vi nemlig aldrig tør for.

Kongelig interesse

I 2008 var testanlægget fra Nakskov klar til den "virkelige verden". Anlægget blev flyttet til Vestenskov, hvor næste fase i forsøget var at teste anlægget hos enkelte beboere i deres boliger. Til sådan et forsøg kræves selvfølgelig stor opbakning fra lokalsamfundet, og det fik kommunen i høj grad i Vestenskov. Beboerne blev informeret om projektet på en række borgermøder, og da kommunen efterlyste et par familier, der frivilligt ville slukke oliefyret til fordel for et mikrokraftvarmeanlæg – et brintanlæg, var tilstrømningen helt overvældende. Den 10. september 2008 kunne man så reelt erklære Europas første brinthus for åbent. Få dage senere fik husets indehavere, Kurt og Britta Hansen, i tilgift den noget særprægede oplevelse at kunne invitere regentparret indenfor i bryggerset. Dronning Margrethe og Prins Henrik benyttede deres officielle besøg på Lolland til at lære lidt om alternativ energi, og sjældent har et parcelhusbryggers haft en så markant mediedækning!

Hen over foråret 2009 blev yderligere fire huse sluttet til byens brintanlæg, og planen er, at der på baggrund af de opnåede erfaringer skal udvikles et nyt, og billigere anlæg, der i projektets tredje og sidste

fase skal installeres i omkring 35 huse i Vestenskov. Derefter er projektet reelt klar til at kunne eksporteres til et hvilken som helst mindre samfund i Danmark – eller resten af verden. Landsbysamfund, der ved hjælp af naturens energi og et brintanlæg er selvforsynende med energi. Den model har selvsagt skabt stor interesse fra både Danmark og især udlandet. Mange udenlandske delegationer har gennem det seneste år besøgt Lolland. Politikere, forskere med flere fra Asien, Sydeuropa, Australien... faktisk har alle verdensdele inden for det seneste år været repræsenteret i Vestenskov!

Projektets banebrydende resultater holdt op mod den store interesse har fået Lolland Kommune til at lave en permanent udstilling i Vestenskov. H2 Interaktion, et interaktivt hus, der dels forklarer om projektet, men også bruges til undervisning. Huset levendegør forskellige former for energi, og de besøgende kan teste deres egen viden om klima og energi.

Fremtidens energi

At det netop er Lolland, der markerer sig på klimaområdet, er ikke tilfældigt. Det flade landskab og de mange kilometer kyststrækning har skabt optimale muligheder for at udnytte vindens kraft, og siden 1980'erne har Lolland været med helt i front for forskning i

vindenergi. Således kan Lolland prale af at have verdens første havvindmøllepark. Parken blev rejst i havet ud for Vindeby på Vestlolland i begyndelsen af 1990'erne, og siden har den fået følgeskab af flere rundt om Lollands kyster. Blandt andet vindmølleparken Rødsand ud for Nysted, der da den blev rejst i 2003 med sine 72 møller var verdens største.

For Lolland har satsningen på klima og energi haft stor erhvervsmæssig betydning. Det gamle skibsværft i Nakskov har fået nyt liv som erhvervspark med blandt andre vindmølleproducenten Vestas som logerende, og i det hele taget er Lolland Kommunes erhvervsstrategi målrettet klimavenlige virksomheder. Et helt industriområde ved Nakskov er udlagt til virksomheder, der opfylder kommunens miljøkrav. Og kommunens erhvervsafdeling, Udvikling og Erhverv, har et særligt sagsbehandlingskontor, der i løbet af få dage hjælper interesserede virksomheder gennem bunken af ansøgninger, blanketter og godkendelser. Den satsning har vakt stor interesse i erhvervslivet – ikke mindst hos de virksomheder, der kan se fordelene af beliggenheden nær den kommende Femern Bælt forbindelse og dermed hele det europæiske marked. Samtidig kan den enkelte virksomhed trække på det enorme netværk af danske og udenlandske samarbejdspartnere og ikke

H₂ Interaction i Vestenskov

Der var både grå skyer, sol, regn og høje temperaturer, da H₂ Interaction 1. juli 2009 åbnede i Vestenskov.

Slip energien løs i ny interaktiv udstilling i Vestenskov

I en ny spændende udstilling, H₂ Interaction, kan publikum opleve, hvordan man bruger strøm fra vindmøller til at lave brint (H₂), og hvordan man får brinten hjem i husene, hvor det er brændstof i helt nye brændselsceller, der har erstattet de gamle oliefyr.

I Vestenskov tester man, om der kan laves brint nok til en hele landsby ved at udnytte vindmøllernes overskudsstrøm. Brinten produceres ved at spalte vand (H₂O) til brint (H₂) og ilt. Det foregår i et særligt elektrolyseanlæg, der får strøm fra vindmøller. Fra dette anlæg sendes brinten ud til forbrugerne

via gasledninger. El og varme bliver produceret i små mikro-kraftvarmeanlæg i hvert enkelt hjem. I anlæggene er der en brændselscelle. Fem huse i Vestenskov har indtil videre deltaget i et pilotforsøg, hvor hvert hus har et mikro-kraftvarmeanlæg.

Formålet med Brintsamfund Lolland er at vise, hvordan overskudsenergi fra vindmøller eller andre vedvarende energikilder, eksempelvis solceller, kan omdannes til brint og ilt. Det sker ved elektrolyse.

Iltten bruges til rensning af spildevand, mens brinten bruges til decentral produktion af CO₂-neutral kraftvarme. Spildvarme fra elektrolysen bruges til opvarmning af offentlige bygninger.

Se åbningstider: www.lolland.dk/Erhverv/Klima_og_energi.aspx og gå til 3.7.2009 H₂ Interaction i Vestenskov

mindst forskningsinstitutioner, der har tilknytning til Lolland via klimasatsningen.

Samarbejdet og de mange kontakter har blandt andet været medvirkende til, at Lolland har kunnet finansiere de mange projekter og tests. For som en af landets fattigste kommuner har det bestemt ikke været gnidningsfrit for kommunen, at den har kastet sig ud i den langtidssatsning, klimateknologi nu engang er. For det er kendt viden, at hverken vindmøller eller brintanlæg på nuværende tidspunkt økonomisk kan svare sig i forhold til velkendte energikilder som olie og gas. Og eksperterne forventer stadig, der går et par år, før projekterne begynder at give overskud. Der er bare det ved det, at olie

og gas er ved at slippe op. Og bliver der ikke på verdensplan udviklet alternative løsninger, går vi bogstavelig talt en kold tid i møde. Og så er det ikke så dumt endda at have bragt sig i den globale førertrøje, når det gælder klimaløsninger. Udvikling af ny teknologi, der kan forbedre det globale klima og skaffe bedre og billigere energikilder til lys og varme, er utrolig mange penge værd. Og derfor har mange både offentlige og private investorer skudt penge i klimaprojekterne på Lolland. Ideen bag de projekter, der kører på Lolland er nemlig, at de forskellige løsninger med ganske få ombygninger kan tilpasses områder stort set over hele kloden. Og den tanke kan man egentlig godt lide både i Onsevig og Vestenskov.

Lolland er Danmarks tredjestørste ø med et indbyggertal på omkring 68.000 mennesker. Største by er Nakskov med omkring 14.000 indbyggere.

Øen udgør med sine mange kystnære strækninger og det flade, rolige vand et oplagt område for test og forsøg med blandt andet havvindmøller. Derudover testes brint, bølgeenergi, biomasse, alger, solenergi mv., alt med det formål at udvikle vedvarende og klimavenlige energiformer. De forskellige tests er udviklet over en årrække, og Lolland udmærker sig ved at kunne udføre flere af testene i fuld skala – altså som test i helt almindelige hjem hos de lokale beboere.

Læs mere:

Lolland Kommune
www.lolland.dk/erhverv/klima_og_energi.aspx

Community Testing Facility
www.lolland-ctf.dk

Baltic Sea Solutions
www.bass.dk

Grønt Center Holeby
www.greencenter.dk

EU har nøglerollen i København

► AF DAN JØRGENSEN

(S), MEDLEM AF EUROPAPARLAMENTET

Lidt ligesom et tordenskrald, men mere langstrakt og blødere. Sådan vil jeg beskrive lyden af en gletsjer, der smelter. Eller rettere; lyden af en gletsjer, der slår sprækker og kælder kæmpemæssige isblokke ud i havet. Forleden overnattede jeg i en tidligere polarforskerlejr nord for Illulisat i Vestgrønland. Her rammer gletsjeren Egi Sermia havet. Kæmpemæssige isstykker brækker af og falder i vandet. Det sker med en alarmerende hastighed. Isen flytter sig med to meter i timen. Smeltevandet fra denne ene gletsjer på bare en dag svarer til det samlede vandforbrug i en storby som London eller New York på et helt år.

Værrer end hidtil antaget

Grønland er et af de steder på kloden, hvor klimaforandringerne har størst konsekvenser lige nu. Men på sigt kommer vi alle til at mærke dem. Uanset hvor vi er. Det var skræmmende med egne sanser at se og høre, hvor stærkt det går allerede nu. Klumpen i maven blev ikke mindre af at lytte til en af mine rejsefæller Dr. Robert Corell, seniorforsker ved "American Meteorological Society". Ifølge ham viser den nyeste forskning, at temperaturen i Arktis stiger langt hurtigere, end selv de mest pessimistiske fremskrivninger fra FN's klimapanel havde forudset. Tidligere har forskerne frygtet, at det arktiske

hav vil være helt isfrit allerede i 2030. Nu siger de inden for fem år.

Brug for ambitiøse aftale

Derfor er det så vigtigt, at vi får en ambitiøs aftale på klimatopmødet i København. Kravet til en aftale er for så vidt ret simpelt: Vi skal have en klimaaftale, som holder den globale opvarmning på under 2 grader. Stiger temperaturen mere end det, vil det få uoverskuelige konsekvenser. Det kræver, at vi i 2020 har reduceret vores CO₂-udledning med 25-40 procent. Og med mindst 80 procent i 2050. Det svære kommer så, når vi skal til finde frem til, hvordan en sådan aftale kan skrues sammen. Især to spørgsmål trænger sig på. For det første hvor meget de forskellige lande skal skære deres forurening. For det andet hvem der skal hjælpe verdens fattigste lande. I forhold til begge problemstillinger kan EU gøre en afgørende forskel.

EU skal gå foran

Det er klart, at USA og Kina kommer til at spille nøgleroller. Uden dem bliver det utrolig svært at få en aftale, der forhindrer temperaturstigninger på over to grader. EU's indflydelse ligger i at være dem som går foran og sætter de ambitiøse mål, så der lægges pres på amerikanerne og kineserne. Sammen med den grønne

fløj i EU-parlamentet har jeg de sidste år kæmpet for, at EU's klimamålsætninger som minimum fastholdes på de målsætninger, man spillede ud med tilbage i 2007. Nemlig at vi skal bidrage til en global aftale ved at reducere vores udslip af CO₂ med 30 procent i 2020, og 80-95 procent i 2050. Det skal blandt andet ske gennem en massiv udbygning af den vedvarende energi.

Krav til fly og skibe

Som noget nyt har EU også opstillet krav til CO₂-reduktioner for fly og skibe. De er nemlig ikke omfattet af Kyoto-protokollen, selvom de bidrager betydeligt til CO₂-forureningen. Men selvom målene er gode, er det desværre lykkedes industrien og de borgerlige at få udvandet en række af de midler, der skulle bruges til at nå målene. Eksempelvis åbner aftalen i stor stil op for, at man kan foretage sine CO₂-reduktioner ved at købe kvoter i ulandene. Klimaprojekter i ulandene er en god ting, men det må ikke blive en undskyldning for ikke selv at foretage de nødvendige omstillinger. Det er desværre præcis, hvad den danske regering har gjort. Hvis det ikke var for muligheden for at købe kvoter, ville Danmark nemlig slet ikke være i nærheden af at nå sine forpligtigelser i Kyoto-aftalen.

Hjælp til ulandene

Dermed er vi også fremme ved det andet spørgsmål. Nemlig hvordan vi kan hjælpe ulandene, så de er i stand til at tackle klimaændringerne. For selvom det er Vesten, der har skabt problemerne, så er det i ulandene de kommer til at mærke de værste konsekvenser af den globale opvarmning. Nogle områder vil blive ramt af ekstrem tørke, mens andre steder risikerer at blive oversvømmet. Og det er ikke noget, der kommer til at ske om femten eller tyve år. Det er allerede i fuld gang. Derfor haster det med at finde en løsning. Desværre er solidariteten med verdens fattigste svær at få øje på. Det gælder også inden for EU-landene. Derfor kæmper vi i øjeblikket en hård kamp for, at EU også her går i front og yder omfattende økonomisk og teknologisk støtte til ulandene.

Aftale får stor betydning

Det er altså først og fremmest disse problemstillinger, vi skal have fundet en løsning på i København. EU har en unik mulighed for at sætte et positivt aftryk på en aftale, der vil få betydning ikke bare vores fremtid, men også for generationerne mange år fremover.

<http://danj.dk>

Læs indlæg i klimadebat på <http://klimacommunity.dk>

Solen og vulkaner er ikke klimatrussel

► AF AF LARS CLARK

BIOLOG

Ifølge forskere på Niels Bohr Institutet betyder skiftende solaktivitet og vulkanisme næsten intet for stigningen i oceanernes vand-spejl. Menneskets udledning af drivhusgasser er klart den største årsag til, at havet stiger, udtaler forskere fra Niels Bohr Institutet.

Havet er steget med cirka 18 cm i løbet af de sidste hundrede år. Af disse 18 cm, har forskere fra Niels Bohr Institutet beregnet, at de 14 cm af havstigningen skyldes drivhusgasser.

Det betyder med andre ord, at vi ikke kan skyde skylden for havstigningerne på for eksempel vulkansk aktivitet eller solindstråling og lignende. Derimod kan vi konstatere, at havstigningerne og den globale opvarmning først og fremmest skyldes drivhusgasserne.

Vulkanudbrud spyer store mængder svovlsyre op i stratosfæren, og det er i sig selv sundhedsskadeligt for folk, der lever i nærheden af de aktive vulkaner. De store mængder aske og svovlsyre fra vulkanudbruddene henholdsvis

skygger og reflekterer solens stråler, og mindsker derved den indstråling der når ned til jordoverfladen, og det påvirker temperaturen nedadgående. Men de naturlige fænomener spiller kun en lille rolle sammenlignet med de menneskeskabte udledninger af drivhusgasser, fastslår forskerne fra Niels Bohr Institutet.

Forskerne fra Niels Bohr Institutet har undersøgt tidligere tiders solaktivitet, vulkanudbrud samt atmosfærens indhold af drivhusgasser. De har brugt en række forskel-

lige metoder til at beregne en model for havets niveau de seneste 1.000 år. Disse data er fundet ved målinger af iskerner og træringe samt observation af solpletter. Forskerne har undersøgt disse faktorer betydning for havniveauet og fundet, at de kun har ringe virkning på temperaturstigningerne og dermed havniveauet.

www.nbi.ku.dk/Nyheder/drivhusgasser_aarsag_til_havstigning/

Indehaveren mellem tebuskene

Teadrops – Te med omtanke

► VED RIKKE MICHAEL HANSEN

INDEHAVER AF TEADROPS

Teadrops er en danskejet virksomhed. I oktober 2008 åbnede webbutikken teadrops.dk, hvor man kan finde et stort udvalg af økologiske teer, urter og krydderier – alle med det danske, røde ø-mærke.

Baggrund

Indehaveren af Teadrops, Rikke Michael Hansen kommer fra et ægte tehjem, hvor den store lertekande kom på bordet allerede fra morgenstunden, og hvor udvalget af tedåser på hylden (med løsvægtste, naturligvis) bestod af mange forskellige typer og blandinger, der jævnligt blev udskiftet med nye.

Rikke fik sit første indgående bekendtskab med de kinesiske teer under en udstationering for en dansk virksomhed (Carlsberg) i Hong Kong tilbage i 2000-2001, hvor hun smagte på mange vidunderlige, kinesiske teer - morgen, middag og aften. Udover passionen for te har miljøet altid været vigtigt for Rikke, og efter endt udstatio-

nering savnede hun i den grad at kunne købe kinesiske teer af høj kvalitet i Danmark - som samtidig var økologiske.

Der gik dog nogle år før Rikke selv tog tilløb til at starte op som selvstændig, men i efteråret 2007 lykkedes det hende via tidligere kolleger og gode venner i Hong Kong at få kontakt til Mr. Ed Cheung, der bor i den sydlige del af Kina og har over 30 års erfaring med te. Han er i dag Rikkes tementor, og har blandt andet afholdt et intensivt kursus udi teens mange facetter for hende. I forlængelse af kurset rejste de til teområdet Wuyi San i det sydvestlige Kina, som hører til blandt de mest kendte områder for dyrkning og produktion af oolong teer.

Vel hjemme med masser af ny viden og oplevelser i bagagen kastede Rikke sig over forretningsplanen, og fundamentet til Teadrops blev skabt. Med en baggrund som Cand. Merc. i markedsføring og bl.a. 6 år

i Carlsberg (produktudvikling og markedsføring) havde Rikke et rigtig godt fundament for selv at starte en virksomhed op. Der kan drages mange paralleler mellem øl og te: Produktionsprocessen med hhv. fermentering af øl og oxidering af te. Sort te bliver lige som nogle malttyper også ristet, ved tilberedning og smagning er den rette temperatur afgørende, og endelig vurderes både farve, duft og ikke mindst smagen ved en smagning.

I de seneste år har der været en stigende interesse for te i Danmark, og udvalget af god kvalitetste er i dag langt større end for bare 10 år siden. Men ikke alle danskere er tedrukkere, hvilket har ført til mange mindre rare teoplevelser:

- "Tebrevste" af dårlig kvalitet (og i "kaffehjem", har den ofte adskillige år på bagen, når den

bliver gravet frem fra bunden af køkkenskabet)

- Te lavet på en kaffemaskine (hvor vandet jo ikke når kogepunktet og derfor giver en

helt forkert udnyttelse af tebladene og dermed en mildest talt ringe smag

- Te hældt på en termokande, hvor der normalt er kaffe i (hvilket giver en endnu ringere smag en fornævnste)
- Te, der har trukket i alt for lang tid (den skal jo gerne ligne kaffen - men man føler

I korte træk:

- Webbutik - www.teadrops.dk
- Åbnede i oktober 2008
- Eget dansk mærke
- Alle produkter er med det danske, røde ø-mærke
- Økologiske teer af høj kvalitet – primært fra Kina – samt egne blandinger af økologiske urteteer
- Desuden økologiske krydderier, teudstyr og tesmagninger
- 5 % af overskuddet bliver hvert år doneret til et projekt, der gavner miljøet

nærmest, at der kommer en sort belægning i hele munden ved første slurk)

"Det er synd og skam for teen, og jeg kan sagtens forstå, hvorfor så mange danskere reagerer med et "nej tak, jeg er ikke syg", når man byder på en kop te, udtaler Rikke. Men hvor er det synd, tænk hvad de går glip af. Der er så mange lækre teer at smage på - det kræver

blot, at de bliver opbevaret og tilberedt på den rigtige måde. Samtidig er te jo rigtig sundt på mange måder, hvilket kun er et yderligere plus ved denne skønne drik. Jeg vil rigtig gerne bidrage til, at vi får et stort udvalg af økologiske kvalitetsteer til Danmark, og at danskerne lærer om alle de gode egenskaber ved teen, og

hvordan man skal tilberede og nyde en god kop te."

Teadrops' produkter

Hos Teadrops står kvalitet og miljø øverst på agendaen: alle teer er nøje udvalgt og sammensat, og de er alle økologisk mærket med det velkendte danske, røde ø-mærke. Teadrops fører økologiske rene teer af høj kvalitet. Alle teerne – både de hvide, de grønne, oolong og de sorte teer importeres direkte fra teplantager i Kina. Desuden er der egne blandinger af økologiske teer og urteteer i sortimentet. Endelig har Teadrops et stort udvalg af økologiske krydderier og andre udvalgte økologiske lækkerier som f.eks. honning. Teerne sælges i hvide papirposer med smukt designede labels eller i flotte opbevaringsdåser af pap i eget design. Labels og dåser findes i forskellige farver, afhængig af tetypen: Hvid te, grøn te, oolong ("rød") te, sort te, urtete osv.

Te er ikke bare te, men skal tilberedes korrekt for at få den

helt rigtige smag frem. Forhold som vandets kvalitet og temperatur, trækketid, teudstyr mm. er alle forhold, der skal tages højde for, for at få den perfekte kop. Teadrops sælger også teudstyr og afholder tesmagninger for såvel private som virksomheder.

Det gode formål i 2009

5 % af virksomhedens overskud vil hvert år gå til et godt formål til gavn for miljøet. I 2009 går det forventede overskud til BOS (Borneo Orangutan Survival). BOS driver sammen med danske Lone Drösch Nielsen verdens største rehabiliteringscenter for orangutanger på Borneo. BOS arbejder samtidig med beskyttelse af regnskov og genplantning af allerede fældede områder – og det vil Teadrops rigtig gerne være med til at støtte.

Støtten hjælper med til finansiering af erhvervelse af jord, økologisk skovrejsning, en planteskole, økologisk landbrug, løn til indonesiske ansatte, overvågning og beskyttelse af

området, brandforebyggelse, miljøbeskyttelse, infrastruktur, forskning og aboret, øer til orangutanger og områder til honningbjørne.

Teadrops er te med omtanke - omtanke for din egen sundhed, og for den verden vi lever i

Yderligere information
Rikke Michael Hansen
e-mail: rikke@teadrops.dk
tlf.: +45 2211 4012
www.teadrops.dk

DET GODE FORMÅL

SAMMEN MED DEN HØJE KVALITET ER MILJØET ET SÆRDELES VIGTIGT OMRÅDE FOR TEADROPS

SÅ VIGTIGT AT 5% AF VIRKSOMHEDENS OVERSKUD DONERES TIL ET PROJEKT DER GAVNER DEN VERDEN VI LEVER I.

DET FORVENTES AT FØRSTE OVERSKUD GENERERES I 2009.

Vedvarende energi i stedet for atomkraft!

► AF PEER NØRGAARD

Kunne du tænke dig at være nabo til et atomkraftværk? Det kunne vi heller ikke, da det i slutningen af 1970'erne viste sig, at planerne om at bygge et atomkraftværk kun godt 3 km fra vores hjem, allerede lå i skuffen på Rådhuset.

Vi blev chokerede, da vi en søndag morgen så billeder, hvor små klodser i det fjerne skulle udgøre det enorme værk og kunne læse, at nu manglede bare de endelige beslutninger, før man kunne gå i gang. Det endte heldigvis med, at det danske folk ved folkeafstemning besluttede, at det ikke skulle opføres.

For vores lille familie, dengang 2 voksne og 2 små børn, satte det helt naturligt gang i at finde alternative, bæredygtige alternativer til forurenende energikilder. Selvfølgelig blev der sat termostatventiler på radiatorerne og lagt isolering ud, hvor det var muligt. Døre og vinduer blev tætnet, først med skumgummi, der ikke holdt et helt år og siden med gummilister, der holder endnu

Solvarme

Vores første større energi-investering var i 1978, hvor vi etablerede et solvarmeanlæg til opvarmning af det varme vand. Energirådgiveren frarådede os, at spille penge på det – han ville hellere have os til at skifte vores gode gamle koblede vinduer af kernetræ ud med de

moderne termoruder!! Vi argumenterede med, at vi for det vi sparede ved at bruge solenergi nu, kunne spare op til nye vinduer, hvis vi altså ville have nye vinduer. Det er vi i øvrigt først begyndt på nu og IKKE med 70'ers termoruder, men med koblede ruder, hvor inderruden er energiglas. Solvarmeanlægget var afgjort det første smeden skulle sætte op, så der skulle meget overtalelse og læsning på tegninger til, før det blev som vi ville have det. Selvfølgelig er der børnesygdomme i et sådan pioner anlæg, men de er til at leve med, og anlægget virker den dag i dag og leverer al det varme vand, vi kan ønske os fra først i april til først i september.

Vi kan dermed slukke for al anden opvarmning i hele denne periode. Vi har 300 liter solvarmt vand på loftet! En kold aften eller en til tre regnvejrsdage kan vi klare med hjælp fra en brændeovn i stuen. I vinterperioden benyttes solvarmeanlægget som forvarme og giver dermed en ikke uvæsentlig besparelse. På en klar vinterdag med fuld sol og hård frost, varmes de 300 liter vand snildt op til 40 grader C.

Vindmølle

Den næste større investering blev i en lokal vindmølle. 32 familier i landsbyen gik sammen om at opføre en andelsvindmølle. Det var både hyggeligt at have noget at samles om og en rigtig god fornemmelse, at transformere

vind om til strøm. Vi og de fleste andre familier producerede al den strøm vi brugte – lige indtil den dag "den nye regering" besluttede, at alle de små gamle møller skulle erstattes af nye og større. For det første blev den i forvejen lave afregningspris sat ned, og for det andet blev vi tilbudt 100.000 kr. i skrotpræmie, hvis vi fjernede den i øvrigt velfungerende og godt producerende vindmølle. Vi havde ikke noget reelt valg, det vi kunne få for strømmen kunne ikke dække udgifter til vedligehold, service og forsikring. Det var en sorgens dag, da skrothandleren begyndte med sine vinkelslibere.

Pillefyr

Den foreløbigt sidste investering er et træpillefyr, der helt CO₂ neutralt dækker vores øvrige varmebehov uden voldsomt stort besvær. Fyret er et stokerfyr, med en tank, der kan rumme træpiller til en uges opvarmning i vintertiden. 1-2 gange om ugen fjerner jeg lidt aske fra fyrrummet – det tager højst 5 minutter og en gang hver måned, fjerner jeg asken og fejer fyret for løs sod. Det tager måske et kvarter. Det største arbejde er at køre de op mod 5 tons piller i 16 kilosække ind i fyrrummet – det giver god motion og en sund nattesøvn, de få gange vi får leveret sækkene på paller. Vores leverandør kan køre det næsten helt op til, hvor vi skal bruge det, så vi skal måske flytte det

15 meter og stable sækkene op. Fyret passer helt sig selv og erstatter et olieforbrug på næsten 3000 liter om året. Et pillefyr virker bedst, når det skal levere meget varme, hvorfor kombinationen solvarme/pillefyr er yderst fordelagtigt. Brændeovnen bliver nu mest brugt i overgangsperioder og til almindelig hygge.

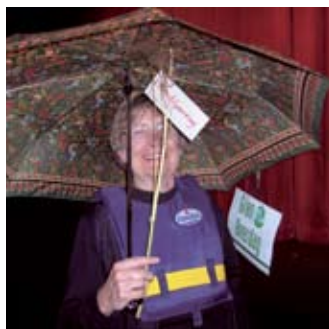
Solceller

Vi afventer nu, hvornår det er fordelagtigt at montere solceller, der producerer strøm på en tagflade mod syd, men det ser ud til at det endnu er for dyrt i forhold til, hvad vi får ud af det. På den anden side er det lidt underligt, at man altid vurderer tilbagebetalingstid, når der investeres i energi. Prøv at lave samme beregning for en car-port!

Det er svært at beregne, hvor meget CO₂ vi har sparet, men det er egentlig heller ikke det, der har været det vigtigste for os. Det der betyder noget er at vise, at det sagtens kan lade sig gøre, at benytte naturens egne energikilder.

Transport er det noget vanskeliggere at gøre noget ved, men cyklen bliver flittigt brugt til transport (og ikke kun for sjov), og vi glæder os til, at elbiler kan dække vores transportbehov.

Peer Nørgaard bor på Stevns, hvor det var planen at opføre det første atomkraftværk øst for Storebælt.

JYTTE-NYT: Grøn Hverdag til Klimasalonen og børnearrangement

► AF JØRGEN MARTINUS

LANDSFORMAND

Grøn Hverdag deltog som inviteret og nomineret til et bæredygtigt klap på Jytte Abildstrøms Teater Riddersalen onsdag den 28. oktober. Mere konkret stillede særforestillingen Fru Sørensens Klima-Salon aftenens billetindtægt til rådighed for et bæredygtigt projekt valgt af de optrædende kunstnere. Grøn Hverdag, Klimabevægelsen og Byhavenetværket var de udvalgte projekter.

Grøn Hverdag var repræsenteret ved landsformand og

–næstformand, samt formanden for Roskilde og Omegn, Kim Josefsen. Forestillingen var forrygende morsom – trist, at den så vidt vides, ikke får en reprise. Konferencieren Pernille Sørensen formåede at præsentere og sammenkæde alle de festlige klimaindslag på smukkeste vis, og en utrolig kreativitet blev lagt for dagen omkring det nok så alvorlige emne. Det belønnede projekt blev Klimabevægelsen – et stort til lykke herfra. Billetsalg og auktionering af maleriet, der

blev skabt under forestillingen indbragte samlet 12.000 kr. Vi var tilbørligt ekviperet til eventen.

Vi havde lejlighed til at hilse på Jytte Abildstrøm, teatret mangeårige leder, som tidligere på året havde 75-års fødselsdag. Hun var denne aften blandt publikum.

Den følgende søndag var vi igen sammen med Jytte i Det Økologiske Inspirationshus til 'Økologi i børnehøjde' for børn og andre barnlige sjæle.

Børnene fik introduktion til økologien hos Hanne Andersen og de voksne rundvisning på Riddersalen med Jytte. Senere var alle samlet med Jytte, som læste op og viste sin dukkesamling frem. De gamle eventyr, som f. eks. 'Konen i muddergrøften' bliver noget uhyggelige når de tolkes i et nutidigt perspektiv, som forbrugersamfundets umættelige trang til flere og flere produkter med kort levetid og skiftende statussymboler i en verden hvor ressourcerne er knappe.

Vores forbrug af fødevarer har stor betydning for klimaet

► AF LISBETH MOGENSEN, MARIE TRYDEMAN KNUDSEN OG JOHN E HERMANSEN

INSTITUT FOR JORDBRUGSPRODUKTION OG MILJØ, DET JORDBRUGSVIDENSKABELIGE FAKULTET, ÅRHUS UNIVERSITET

Er der noget om, at de røde bøffer påvirker klimaet mere end gulerødderne? Og hvor meget betyder det egentlig? Skal man virkelig til at tænke på klimabelastning, når man køber ind?

Der er ingen tvivl om, at vores livsstil påvirker klimaet. Vi flyver oftere, vi kører længere i bil, bygger større huse, bruger computere og fjernsyn dagligt – og spiser meget kød. Klimaforandringer og CO₂ er normalt noget man forbinder med industrien og transportsektoren, men faktisk kommer 20-30 % af EU's samlede drivhusgasser fra forbruget af fødevarer.

Det er rigtig nok, at langt det meste CO₂ kommer fra industrien og transportsektoren, men fra fødevarerproduktionen kommer der to vigtige gasser, nemlig metan og lattergas. Disse to gasser er langt kraftigere drivhusgasser end CO₂ og bidrager dermed også meget til klimabelastningen. Faktisk har metan og lattergas

en drivhuseffekt, der er hhv. 25 og 298 gange kraftigere end CO₂. Metan kommer primært fra dyrene (især køer), mens lattergas primært kommer fra marken, fra omsætningen af den kvælstofgødning, der bliver tilført til marken.

Fødevarerforbrugets samlede klimabelastning

Hvis man ser på en danskers gennemsnitlige fødevarerforbrug er det vurderet, at det giver anledning til en årlig udledning på ca. 2,2 tons CO₂ ækvivalenter (altså kuldioxid, metan og lattergas hvor de to sidste er omregnet til en CO₂-mængde med tilsvarende effekt). I dette tal er medregnet de processer, der er forbundet med produktion, forarbejdning, emballering og transport frem til supermarkedet.

Hvis der globalt set samtidig permanent bliver ryddet noget skov i forbindelse med produktion af vores fødevarer, bliver klimabelastningen af fødevarerne endnu større – idet den CO₂ der er bundet i sko-

ven også bliver udledt. Denne ekstraudledning er normalt ikke med i beregningerne og de 2,2 tons CO₂-ækvivalenter per dansker per år er derfor et minimumstal. Der er således god grund til at fokusere på vores landbrugsproduktion og fødevarerforbrug i relation til klimapåvirkning.

Beregning af de enkelte fødevarers klimabelastning

For at kunne vurdere klimabelastningen af en enkelt fødevarer anvendes 'livscykluslustrankekangen'. Dvs. at man ser på fødevarens vej fra jord til bord – og medtager alle miljøeffekter undervejs. For fødevarerproduktionen betyder dette livscyklusperspektiv, at det ikke kun er de miljøeffekter, der kommer fra produktionen på landbrugsbedriften, der medtages. Man medregner også miljøbelastningen fra produktion og transport af input til landbrugsbedriften (f.eks. importeret foder og kunstgødning). Ligeledes indregnes miljøbelastningen fra de processer, der kommer

efter, at produkterne forlader gården (f.eks. transport til og bearbejdning af mælken på mejeriet, og emballering og transport til supermarkedet).

Når man skal beregne de enkelte fødevarers klimaftryk, altså deres bidrag til den globale opvarmning, udtrykkes det pr. produceret enhed, oftest i enheden kg CO₂-ækvivalenter. Derved udtrykkes den samlede virkning af de udledte drivhusgasser omregnet til virkningen af CO₂. De drivhusgasser, der medregnes er kuldioxid (CO₂), metan (CH₄) og lattergas (N₂O).

Stor forskel på klimabelastningen knyttet til animalske og vegetabiliske fødevarer

Og ja, det er ganske vist, at de røde bøffer har en større klimabelastning end gulerødder. Klimabelastningen for nogle udvalgte fødevarer er vist i tabel. Klimabelastningen er udtrykt per kg fødevarer som det ligger i supermarkedet. (Dertil kommer forbrugerens transport, opbevaring og

tilberedning af varerne samt bortskaffelse af spild/rester og rengøring af køkkenudstyr, men det er vanskeligere at kvantificere, red.).

Det er vigtigt at understrege, at de opgivne talstørrelser har en vis usikkerhed. Der skal i beregninger gøres en lang række antagelser om udledning af drivhusgasser under forskellige forhold, og derudover fremstilles produkterne under forskellige vilkår med hensyn til gødningsanvendelse, jordtype etc., hvilket påvirker udledningen af drivhusgasser. Forskellene er imidlertid så store mellem forskellige grupper af fødevarer, at selv om der er usikkerhed knyttet til tallene, er det uden for al tvivl, at der er endog meget stor forskel mellem vegetabiliske og animalske fødevarer. Forskellen er altså så stor, at det vil betyde noget for den samlede udledning af drivhusgasser, hvis vi som forbrugere prioriterer anderledes i vores fødevarerforbrug.

Den store forskel i klimabelastningen fra kød og grøntsager skyldes primært, at hvor gulroden kan spises direkte – så skal der til kødproduktionen først produceres foder (der også skal transporteres), som derefter resulterer i en vis mængde kød. Derudover kommer der udledningen af metan fra dyrene, der forstærker effekten.

Muligheder for reduktion af klimabelastningen: både via fødevarerproduktionen og -forbruget

Der er to oplagte muligheder for at reducere klimabelastningen forbundet med fødevarerforbruget – dels at reducere klimabelastningen fra produktionen af de enkelte fødevarer og dels at ændre sammensætningen af fødevarerforbruget. Der vil sikkert være behov for begge dele.

Dansk landbrug har over de seneste 20 år reduceret udledningen af drivhusgasser betydeligt, både som følge af effektiviseringer i produktionen og som følge af miljøreguleringen, bl.a. via Vandmiljøplanerne. Ifølge

Danmarks reduktionsforpligtelser under Kyoto-protokollen forventes det, at landbruget fortsat skal bidrage betragteligt til at reducere Danmarks udledning af drivhusgasser. Pt. foregår der en betydelig forsknings og udviklingsindsats for at forbedre 'klimaprofilen' for bl.a. de animalske fødevarer, hvilket er et vigtigt skridt i at reducere den samlede belastning. Det vigtigste indsatsområde er i landbrugsproduktionen, da langt den største del af klimabelastningen ligger her.

Den anden oplagte mulighed er at ændre sammensætningen af fødevarerforbruget. Ved at vælge flere af de fødevarer, der har et forholdsvis lavt klimaaftryk kan man reducere klimabelastningen fra fødevarerforbruget betragteligt. Heri indgår at spise mindre kød og færre mejeriprodukter (fra toppen af klimapyramiden – se figur) og flere frilandsgrøntsager, brød, gryn og dansk frugt (fra bunden af klimapyramiden – se figur). Endvidere bør man bruge sæsonens grøntsager, så man reducerer miljøbelastning-

gen fra transport af fødevarer og endelig kan man benytte en klimavenlig tilberedning. Heldigvis er der god overensstemmelse mellem, hvilke fødevarer man skal spise ifølge klimapyramiden og ifølge kostpyramiden (se figur), og der er derfor potentiel synergi mellem målet om reduceret klimagasudledning og målet om en sund kost.

Undgå spild

Klimabelastningen fra fødevarerforbruget kan sænkes yderligere, hvis man kan undgå at smide for meget mad ud. Det skønnes at 10-30 % af de indkøbte fødevarer ender som affald. En tredjedel heraf, som for eksempel gulerodsskræller, er uundgåeligt spild*, men de 2/3 af spildet er spiseligt. Dette er mad, der smides ud, enten fordi der er blevet tilberedt for meget mad eller på grund af for store indkøb, så maden er blevet for gammel. Hvis fødevarerspildet reduceres, er der behov for at dyrke mindre mængde fødevarer, transportere og handle mindre mængder og den fødevarerrelaterede

emission af drivhusgasser må forventes at falde.

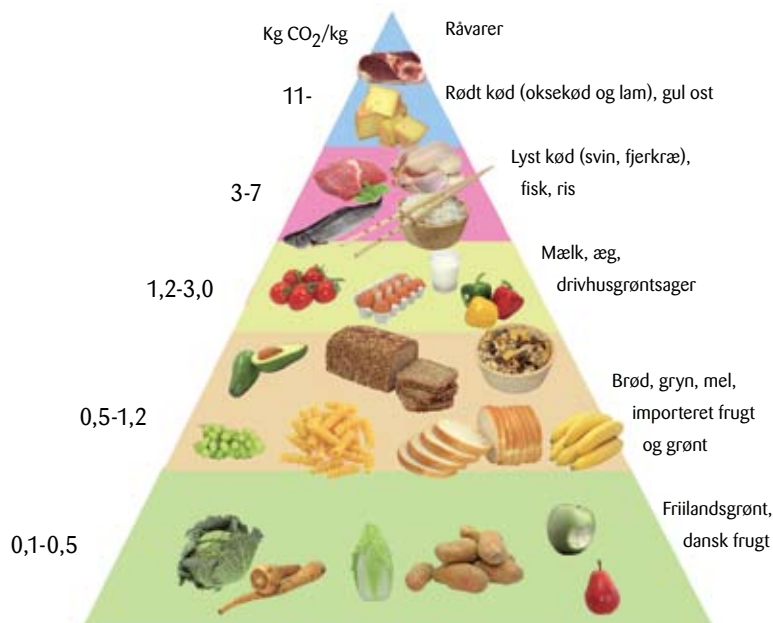
Hvis vi som danskere begynder at spise mindre kød og kun køber det mad vi har brug for, vil man forvente, at der kan spares nogle penge. Her er det dog vigtigt at huske på, at klimabelastning også handler om energi og transport. Hvis vi bruger de sammensparede penge på at købe en flyrejse sydpå – ja, så er vi jo lige vidt...

Redaktionel bemærkning:

*) "Uundgåeligt spild", som gulerods- og kartoffelskræller kan nyttiggøres som kompost eller både med udnyttelse af energi- og næringsstoffer i et biogasanlæg, hvis det indsamles separat.

Der er også et stort potentiale i at nedbringe spild i form af kasserede varer i fødevarerbutikker, restauranter mm.

Figur Klimapyramiden

**Tabel
Klimaaftryk fra produktion af 1 kg produkt, kg CO₂-ækv.**

	Samlet aftryk Kg CO ₂ ækv
Animalske fødevarer	
Kylling, hel fersk	3,1
Svinekød, kg slagtekrop	3,6
Oksekød, kg slagtekrop,	19,4
Mejeriprodukter og æg	
Letmælk	1,2
Gul ost	11,3
Fisk	
Vildtorsk, hel fersk	1,2
Fladfisk, hel fersk	3,3
Kornprodukter	
Hvedemel	1,1
Havregryn	0,8
Franskbrød, frisk	0,8
Rugbrød, frisk	0,8
Grønsager	
Kartofler	0,2
Løg	0,4
Gulerødder	0,1

Figur Kostrådene – og den gamle kostpyramide

- Spis mere frugt og grønt - 6 om dagen
- Spis mere fisk og fiskepålæg - flere gange om ugen
- Spis kartofler, ris eller pasta og groft brød – hver dag
- Spar på sukker - især fra sodavand, slik og kager
- Spis mindre fedt - især fra mejeriprodukter og kød
- Spis varieret - og bevar normalvægten
- Sluk tørsten i vand
- Vær fysisk aktiv - mindst 30 minutter om dagen

Kilde kostrådene: Astrup et al., 2005

Efterårs/vinter-menu med CO₂-omtanke

Opskrifter ved Ilse Friis Madsen

Efterårets herlige produkter er basis for disse retter, som er meget enkle og samtidig relativt lette at skaffe råvarer til, som er økologiske og måske oven i købet lokale. Opskrifterne er til den kødfri dag og ganske kalorielette.

Delikat rødbedesuppe

250g rødbeder skrælles og skæres i tern
1 fed hvidløg hakkes
1 stort skalotteløg hakkes
Disse ting brunes i lidt olivenolie og tilsættes en anelse chili efter smag.
1 l grønsagsbouillon tilsættes. Det hele koges for svagt blus i ca. 30 minutter og blendes derefter.
Tilsæt 1 dl piskefløde, saften af en lime (eller citron) samt lidt saft presset ud af et stykke revet ingefær.
Blandingen varmes op til kogepunktet og smages til med salt og peber.
Serveres evt. med en klat mager creme-fraiche (9 %) eller ymer og/eller små ristede franskbrødsterninger af det brød, du ellers ville have smidt ud!

Grønsagsovnret med ostesovs

Kartofler skrælles og skæres i tern
Gulerødder skrælles og skæres i skiver
Hvidkål snittes i passende stykker
Porrer renses og skæres i "ruller"
Persille skylles og hakkes
6 dl letmælk koges op og tilsættes en hvedemelsjævning til en tyk sovs, som koger 4 minutter.

Nogle håndfulde revet ost (af, hvad du har af skærest) tilsættes. Der smages til med salt. Grønsagerne blandes rundt i et ildfast fad og drysses med estragon, koriander, lidt salt og til sidst persille. Ostersovsen hældes over og skal dække helt rundt om grønsagerne. Der strøes med rasp og endnu lidt revet ost. Bages på midterste rille i 30-40 minutter ved 200 grader, som dæmpes til 170 grader de sidste 10 minutter. Her kan man også lægge bagepapir over, så overfladen ikke bliver for brun.

Grønsagerne kan naturligvis vælges efter smag.

Æblegrød med kærnemælk

Forleden dag kom jeg af vanvare til at hælde kærnemælk på min æblegrød. OK, tænkte jeg, det må smages. Det smagte faktisk rigtig godt, og når jeg så tænker på, at jeg tit pynter på æblegrøden med "lidt" piskefløde, så tror jeg nok jeg fremover vil ty til kærnemælken for at spare lidt på kalorierne.

Selve æblegrøden er der nok ikke noget nyt i for de fleste, men det er en nem og hurtig efterret. Der er jo rigtig mange nedfaldsæbler for tiden, som er fine til det brug.

2-3 æbler pr person skrælles og skæres i smalle både. Koges omkring 10 minutter med meget lidt vand, hvilket får dem til at koge hurtigere ud.
Pas på, de ikke brænder på!

Tilsæt sukker efter behag, køl af og server. Hvis man har den rette vandmængde, bliver grøden fint jævn. Ellers må man hælde lidt af saften fra og drikke!

Det grønne tip – spar 4.500 l vand om året!

Lavteknologisk vandsparing.

Et brusebad tager let omkring 50 liter vand. Et toilet spiser let 5-10 liter vand, dejlig rent drikkevand. I mit badekar har jeg en stabel spande. Under brusebadet er proppen sat i badekarret. Efter badet samler jeg vandet op i spandene og sætter dem ind på toiletet, hvor hver af dem kan erstatte ét træk.

En fiks opfindertype kunne sikkert finde på noget mere smart. Har man ikke badekar, men bruseniche, kan man anskaffe en stor balje at stå i. Lavt sat kan 1 person spare ca. $3 \times 300 \times 5 = 4.500$ liter rent drikkevand om året ved lidt muskelkraft. Men jeg kan godt se komikken, hvis en hel familie skal i bad efter hinanden. Så skal der

mange spande til! Men det leder unægtelig tanken hen på, hvor godt det kunne være, hvis vi i større grad udnyttede det grå spildevand og regnvand. Rent vand er en uundværlig ressource.

Ilse Friis Madsen

Spis klimavenligt og gør en forskel

► AF SUNE BORKFELT

FORMAND FOR DANSK VEGETARFORENING

Det er heldigvis blevet utroligt populært at gøre noget for klimaet. Flere undersøgelser af danskernes holdninger har således klart vist, at danskerne generelt er villige til at ændre vaner for at leve mere klimavenligt. Anderledes ser det ifølge undersøgelserne ud, hvis man spørger ind til specifikke vaner og ikke mindst, når det kommer til danskernes madvaner. Her er det i undersøgelserne typisk kun 10-20 % af danskerne, der er villige til at ændre vaner. Og det på trods af, at vores forbrug af fødevarer faktisk står for en fjerdedel af de drivhusgasser, vi udleder. Der kan med andre ord være rigtigt meget at vinde på klimakontoen ved at ændre madvaner.

Køb mindre og lokalt

En del af det, vi kan gøre, er naturligvis simpelthen at købe mindre mad. En undersøgelse fra Landbrugsrådet har vist, at hver dansker i gennemsnit smider 63 kg mad ud om året. Mad, som både står for udledning, når det produceres, og når det i sidste ende ryger til forbrændingen. Kan vi lære kun at købe det, vi rent faktisk spiser, og blive bedre til at

udnytte vores rester, kan vi altså vinde en del. Det har imidlertid også meget at sige, hvilken slags fødevarer vi vælger at putte i indkøbskurven. Som de fleste ved, kan der være en ekstra klimabelastning ved at købe importerede varer, som ofte er fløjet hertil, eller varer, som er dyrket i drivhuse. Det er godt at tænke over, hvis man gerne vil leve miljøvenligt. Der er dog undtagelser, da eksempelvis bananer kan sejles hertil fra Brasilien for blot en halv deciliter olie per kilo banan, hvilket giver en relativt lille klimabelastning. Og intet af dette kan måle sig med spørgsmålet om, hvor mange animalske produkter, vi spiser.

Kød er værre end transport

Det er et faktum, at animalske produkter som kød, fisk og mælkeprodukter belaster klimaet langt mere, end de fleste mennesker til dagligt tænker over, når de sætter tænderne i bøffer, koteletter og rejecocktails. En rapport fra FN's fødevarer- og landbrugsorganisation (FAO) konkluderede således i 2006, at produktionen af animalske produkter står for hele 18 % af den samlede udledning af drivhusgasser.

Til sammenligning tegner hele verdens transportsektor sig for omkring 13 %.

Forklaringen skal findes i flere forhold. Animalske produkter er som udgangspunkt meget kostbare at producere og kræver langt flere ressourcer end produktionen af vegetabiliske fødevarer. Og en meget stor del af de planter, der dyrkes, går simpelthen til foder. Faktisk anvendes en tredjedel af hele verdens dyrkbare land til at dyrke foder med henblik på animalsk produktion, og hele 80 % af den globale høst af sojabønner går til dette formål. Når det dertil lægges, at man for at få plads til flere slagtedyr i dag stadig rydder regnskove, som ellers kunne opsuge en del af vore drivhusgasser, begynder der at tegne sig et klart billede.

Oksekød er værst

En anden årsag, til at produktionen af animalske produkter belaster klimaet, er, at dyrene selv udleder store mængder drivhusgasser. Især udleder drøvtyggere store mængder af metan, som er en cirka 23 gange så potent drivhusgas som CO₂. Af samme grund er oksekød noget af det værste, man kan spise, når vi snakker

Vil du vide mere:

Få inspiration på Dansk Vegetarforenings hjemmeside www.vegetarforening.dk

Du kan også finde inspiration i Danmarks første klimakogebog, "Det kærlige køkken – grøn mad til en sårbar planet" af Kirsten Skaarup (omtalt i Grøn Hverdag nr. 4 2008). www.detkaerligekekken.dk

Internettet rummer desuden en del vegetariske opskriftssamlinger, f. eks. www.vegetaropskrifter.com www.fair-food.dk www.karensunivers.dk www.hamduved.dk

klimabelastning. Andre typer af kødproduktion belaster mindre, men stadig temmelig meget sammenlignet med de fleste produkter fra planter. Eksempelvis afgiver gyllen fra grise store mængder af nitrogendioxid, også kaldet lattergas, som er næsten 300 gange så potent en drivhusgas som CO₂. En oplagt mulighed for at erstatte kødet kunne ved første øjekast være fisk og skaldyr indfanget i det fri. Her undgår man jo det ressourcekrævende opdræt, som udleder så mange drivhusgasser. Så simpelt er det imidlertid ikke. Mens udledningen ved at spise fisk kan variere meget alt efter fangstmetode, vejer skaldyr som rejer og hummer meget tungt i klimaregnskabet, da de giver en udledning på op mod 10 kg CO₂ per kilo kød ifølge ekspert ved Aalborg Universitet*. Vil man forsøge at være klimavenlig ved at spise havdyr i stedet for landbrugsdyr, bliver det altså et kompliceret regnestykke.

Økologi hjælper ikke på CO₂ udledningen

Ej heller i økologien er der meget hjælp at hente. Hvor man ifølge undersøgelser godt kan sænke sin udledning af

Årlig udledning af drivhusgasser pr. person fra forskellige kosttyper, angivet som kørte kilometer i bil.

Kost uden kød og mælkeprodukter (ren plantekost / vegansk)

Øko **281 km**

Konv. **629 km**

Kost uden kød, men med mælkeprodukter (vegetarisk)

Økologisk **1978 km**

Konventionel **2427 km**

Kost med kød og mælkeprodukter

Økologisk **4377 km**

Konventionel **4758 km**

Læs mere om miljøvenlig vegetarisk levevis på www.vegetarforening.dk

drivhusgasser lidt ved at spise økologisk dyrket grønt og korn i stedet for konventionelle varer, er det omvendt, når det kommer til de animalske produkter. En undersøgelse udført i England og Wales** har således vist, at hvor et kilo økologiske kartofler udleder 16 g mindre CO₂ end et kilo konventionelle, så er forholdet ganske anderledes ved kød, mælk og æg: et kilo økologisk fjerkræ udleder ifølge undersøgelsen 2.110 g CO₂ mere end et kilo konventionelt, tyve øko-æg tegner sig for 1.470 g ekstra CO₂ i forhold til de konventionelle, og ti liter øko-mælk giver 1.700 g CO₂ mere til atmosfæren end hvis mælken er konventionel.

Verdens mest kødspisende

I sidste ende er det bedste, man kan gøre for klimaet gennem sit fødevarerforbrug, altså at skære ned på sit forbrug af kød. Og netop her har danskerne et

enormt potentiale. En opgørelse fra den amerikanske miljø-tænketaank World Resources Institute har nemlig vist, at danskerne udmærker sig som det suverænt mest kødspisende folk i verden. Faktisk forbruger vi næsten 146 kilo kød årligt per dansker, hvilket ligger et stykke over eksempelvis USA, der med godt 125 kilo årligt ligger på en femteplads på listen over de mest kødspisende nationer. Sagt med andre ord spiser vi mere end dobbelt så meget kød per indbygger som de gør i Sverige, Norge og Finland. Vi har altså her noget at lære af vores nordiske naboer, når det drejer sig om at spise mindre kød og dermed mere klimavenligt.

Forbrugeren må skære ned

Politisk er man så småt begyndt at blive opmærksom på problemet og snakke om eksempelvis biogasanlæg som en mulig

delløsning. Forbrugernes madvaner er man imidlertid ikke meget for at komme ind på. Hertil er der – både herhjemme og i udlandet – fortsat for stor berøringsangst og frygt for, at eksempelvis højere moms på kød vil blive set som et indgreb i den personlige frihed. Skal der gøres en forskel på dette område, må initiativet foreløbig komme fra den enkelte forbruger. Naturligvis kan man springe lige ud i det og blive fuldblodsvegetar, men hvis man synes, dette skridt er for stort, kan man også gøre meget med mindre midler. Man kan indføre en eller to ugentlige vegetardage og generelt tænke på at anvende så lidt kød som muligt. Og man kan efterspørge lækre, kødløse alternativer, når man spiser ude, så også landets spisesteder bliver mere opmærksomme på problemet. Inspirationen til mere miljøvenlige og kødløse måltider findes der masser af

såvel på internettet som på bibliotekernes hylder med vegetariske kogebøger. Og så er det ellers bare at komme i gang.

Velbekomme.

*) <http://politiken.dk/tjek/dagligliv/tjekklimate/article678061.ece>
www.klimaforum09.dk/kystfiskere-udfordrer

**) Williams A.G., Audsley E. and Sandars D.L. (2006). Determining the environmental burdens and resource use in the production of agricultural and horticultural commodities. Cranefield University and Defra Research Project ISO205, Bedford.

Kan findes på http://randd.defra.gov.uk/Document.aspx?Document=ISO205_3959_FRP.doc

Forbyd hormonforstyrrende stoffer!

Kampagne på nettet for at anmelde kosmetiske produkter med hormonforstyrrende stoffer.

► REDIGERET AF ILSE FRIIS MADSEN

GRØN HVERDAG

Piger, der får bryster som 8-årige - en sædkvalitet i frit fald - en kraftig stigning i tilfælde af testikelkræft er blot nogle af de problemer, som Rigshospitalets afdeling for Vækst og Reproduktion mistænker hormonforstyrrende stoffer for at være årsag til.

Folketingspolitikkerne har afsat penge til mere forskning i hormonforstyrrende stoffer, og oppositionen barsler med forbud mod nogle få bestemte hormonforstyrrende stoffer. Det er positivt, men i Forbrugerrådet vil vi gerne have endnu flere stoffer forbudt. Forskningsresultaterne taler allerede deres tydelige sprog.

Forbrugerrådet vil ikke vente længere: Forbyd hormonforstyrrende stoffer nu!

Et overvældende stort antal kosmetik- og plejeprodukter indeholder hormonforstyrrende stoffer, og det gør det næsten umuligt at undgå disse stoffer i hverdagen. Verden har dokumentation for de skadelige effekter, og det går hårdt ud over børnene. Der er et eller flere hormonforstyrrende stoffer i mange

pleje- og kosmetikprodukter på de danske butikshylder. I løbet af en helt almindelig morgenrutine udsættes de fleste for en perlerække af hormonforstyrrende stoffer fra shampoo, shower gel, bodylotion, dagcreme og deodorant – for slet ikke at tale om conditioner, hårkur, parfume, barbercreme, hårvoks, solcreme, rynkecreme, natcreme, mascara, læbestift, lipgloss og foundation.

Forbrugerrådet mener, at hormonforstyrrende stoffer (HFS) helt skal forbydes i forbrugerprodukter - også i pleje- og kosmetikprodukter.

Hvorfor skal hormonforstyrrende stoffer forbydes?

Hormonforstyrrende stoffer er stoffer, som påvirker hormonsystemet hos mennesker og dyr. Ifølge Miljøstyrelsen kan påvirkning af stofferne hos forsøgsdyr blandt andet føre til øget forekomst af misdannede kønsorganer, manglende nedfald af testikler til pungen hos hanungerne, nedsat sædkvalitet hos dyrene senere i livet samt for tidlig pubertet hos hunungerne. Hos mennesker ser det ikke bedre

ud. Rigshospitalets afdeling for Vækst og Reproduktion mistænker hormonforstyrrende stoffer for at være årsag til blandt andet at:

- en ud af fem danske mænd mellem 18 og 20 år har en sædkvalitet, der ligger under WHO's normalværdi
 - Danmark har haft en stor stigning i testikelkræft over de sidste 60 år, og er det land i Europa, der har den højeste forekomst af kræftformen.
- Næsten en procent af de danske mænd risikerer at få testikelkræft på et tidspunkt i deres liv
- ni procent af de danske drengebørn bliver født med kryptorkisme (testiklerne er ikke faldet helt på plads i pungen.)
- Det er signifikant flere end i 1960'erne. Kryptorkisme er forbundet med en øget risiko for lav sædkvalitet og testikelkræft
- danske mænds testosteronindhold i blodet er faldet. Mænd født efter 1930-40'erne har lavere testosteronindhold end deres fædre og bedstefædre havde i den samme alder
 - danske piger i dag går i pubertet et helt år tidligere end for bare 15 år siden.

Cocktaileffekten

De fleste bruger mere end et enkelt pleje- eller kosmetikprodukt, og derfor kommer forbrugerne dagligt i kontakt med en kombination af flere forskellige hormonforstyrrende stoffer. Cremen indeholder måske propylparaben, læbepomaden ethylhexylmetoxycinnamate og shampooen methylparaben, foruden ofte et par yderligere hormonforstyrrende stoffer.

Forsøg har vist, at selv om stoffer kun forekommer i meget små, 'uskadelige' mængder, kan de, når de kombineres med andre stoffer i 'uskadelige' mængder, faktisk godt have en effekt. Det kaldes også cocktail-effekten eller $0+0+0=7$. I februar i år slog en ekspertrapport fast, at vi allerede nu har viden nok til, at vi bør tage hensyn til cocktaileffekten af HFS.

Hvad gør lovgiverne?

I 2008 reviderede EU kosmetikforordningen, men EU-kommissionen valgte at udskyde at tage stilling til hormonforstyrrende stoffer i endnu fem år. Og det på trods

DE 17 HORMONFORSTYRRENDE STOFFER, SOM KAMPAGNEN OMHANDLER:

Kemisk navn	Funktion	Hvor findes det?
4,4 Dihydroxy-biphenyl	Afblegning, hudbeskyttelse	Kosmetik generelt
Ethylparaben	Konserveringsmiddel	Kosmetik generelt
Propylparaben	Konserveringsmiddel	Kosmetik generelt
Butylparaben	Konserveringsmiddel	Kosmetik generelt
Methylparaben	Konserveringsmiddel	Kosmetik generelt
Cyclotetrasiloxane	Pleje af hår og hud	Kosmetik generelt
PCA eller Hydroxycinnamic acid	Pleje af huden	Kosmetik generelt
Boric acid / borsyre	Antimikrobiel	Kosmetik generelt
BHA eller tert. Butylhydroxyanisol	Antioxydant	Kosmetik generelt
Diethyl phthalate (DEP)	Denatureringsmiddel	Kosmetik generelt
Resorcinol	Hårfarve	Hårfarver
Ethylhexyl methoxycinnamate eller		
Octyl methoxycinnamate	UV-filter	Solcreme, rynkecreme
4,4 Dihydroxy-benzophenone	UV-filter	Solcreme, rynkecreme
4-Methylbenzylidene camphor	UV-filter	Solcreme, rynkecreme
Benzophenone-2	UV-filter	Solcreme, rynkecreme
Benzophenone-1	UV-filter	Solcreme, rynkecreme
3-Benzylidene camphor	UV-filter	Solcreme, rynkecreme

Kilde: http://ec.europa.eu/environment/endocrine/documents/final_report_2007.pdf

af, at der faktisk er fokus på de hormonforstyrrende stoffer i EU. I 2007 offentliggjorde Kommissionen en liste over 553 stoffer, som har vist hormonforstyrrende effekter. Denne liste er delt op i kategorier, hvoraf 194 er havnet i kategori 1, som dækker over stoffer, som har vist hormonforstyrrende effekt i mindst ét dyreforsøg. Fordi stofferne er på listen er det ikke bevis for, at stofferne er hormonforstyrrende i mennesker, men resultaterne i dyreforsøgene betyder, at stofferne mistænkes for at have hormonforstyrrende effekter for mennesker. Det er kategori 1-stofferne, som Forbrugerrådet fokuserer på.

I Danmark har Miljøminister Troels Lund Poulsen udtalt, at han vil prioritere hormonforstyrrende stoffer og arbejde for, at hans kollegaer i EU også vil være med til at ændre reguleringen, så cocktaileffekten medtænkes, når risikoen ved hormonforstyrrende stoffer vurderes.

Senest har Miljøministeren den 23. oktober 2009 udtalt følgende, da han offentliggjorde Miljøministeriets kampagne om 2-årige og hormonforstyrrende stoffer:

"Lovgivningen tager i dag ikke godt nok hånd om den såkaldte cocktaileffekt, der opstår ved den samlede påvirkning af flere hormonforstyrrende stoffer."

Det tog næsten ti år at få gennemført REACH, EU's kemikalielovgivning. Vi kan ikke vente på en proces, som starter i EU om fem år. Derfor er der behov for handling nu.

Det i EU-lovgivningen indskrevne forsigtighedsprincip skal tages alvorligt.

Forbrugerne kan anmelde kosmetikprodukter med hormonforstyrrende stoffer:

Forbrugerrådet lancerede den 6. november 2009 en kampagne, som skal sætte fokus på de hormonforstyrrende stoffer

i pleje- og kosmetikprodukter. Kampagnen har flere formål.

- Den skal oplyse forbrugerne om produkter der indeholder HFS, så de kan træffe et valg, hvis de ikke vil udsættes for HFS. Forbrugerne skal vide, hvor mange produkter, der faktisk indeholder HFS. Vi vil informere forbrugerne bl.a. ved at lave og offentliggøre en liste over de kosmetiske produkter, der indeholder HFS. Listen vil blive opdateret og udvidet løbende efterhånden, som forbrugerne melder produkter ind til listen.

- Vi har oprettet en liste over virksomheder/forhandlere, der laver kosmetiske produkter uden HFS. Når et produkt bliver anmeldt, vil vi spørge producenten, om de har tænkt sig at udfase det eller hormonforstyrrende stoffer, produktet indeholder. Vil de det, kommer de med på listen.

- Vi vil vise politikere i både Danmark og EU, at HFS findes i rigtig mange af de produkter

forbrugerne bruger i hverdagen med henblik på at få gennemført et forbud mod HFS i forbrugerprodukter både i Danmark og senere i EU. Derudover vil vi have indført cocktaileffekten i EU lovgivningen, når kemikalier fremover skal reguleres.

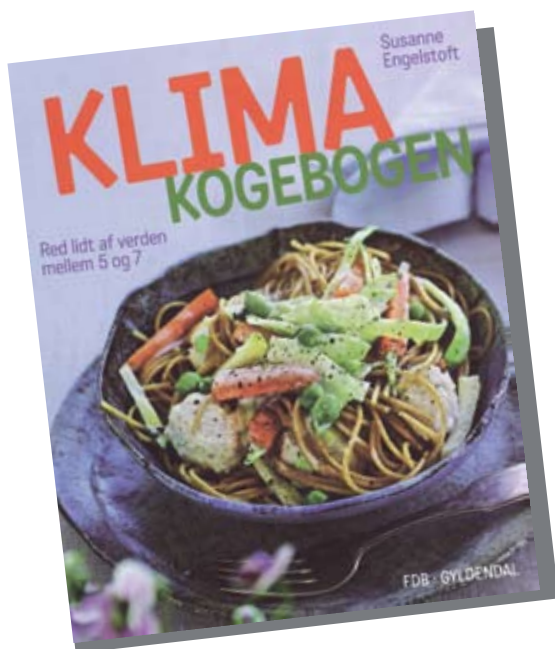
Sådan kan du anmelde produkter:

Gå ind på www.forbrugerradet.dk/hormonkemi under "Anmeld produkter". På siden kan du endvidere læse og om ekspert-rapporten, se listen over de 553 stoffer med hormonforstyrrende effekt m.m.

Kampagnen løber til efter nytår.

Herefter tages fat på andre produktgrupper.

Grøn Hverdag er medlem af Forbrugerrådet og har to repræsentanter i rådet.

Klimakogebogen

► ANMELDelse AF JØRGEN MARTINUS

Susanne Engelstoft:
Klimakogebogen
FDB Gyldendal 2009

168 sider
Introduktions pris, kr. 75,00
(vejl.) indtil 4. januar 2010
Derefter er prisen, kr. 99,95
(vejl.)

Bogen består af syv kapitler. Hvert kapitel har seks opskrifter til ugens hverdage og til søndag både en opskrift på hovedret og dessert. Kapitlerne er bygget over temaerne: Energiforbrug, transport, spar på kødet, ernæring, handl lokalt, årstider og undgå spild. Kapitlerne indledes med et opslag der

beskriver temaet i kapitlet og en indkøbsliste for ugen.

Kapitel 1 er opskrifter for en vinteruge og ved læsningen bevæger man sig gennem hele året og årstidernes råvarer.

Bogen er meget flot illustreret. De lækre farvefotos af hver ret får mit mundvand til at løbe, og jeg vil når redaktionen af dette 'Grøn Hverdag' er overstået afprøve opskrifterne i mit køkken.

www.fdb.dk/fdb/maerkesaeger/klima/sider/klimakogebogen.aspx

Klima-Nyhed

Kort før trykstart kom meddelelsen om, at Connie Hedegaard er udnævnt til ny dansk EU-kommissær og indstillet til at varetage klimapolitik, som er et nyt ressort i kommissionen. Hun afløses som klima- og energiminister af prorektor ved Københavns Universitet, Lykke Friis.

Grøn Hverdag ønsker begge succes i deres nye virke. Må det blive til gavn for klima og miljø.

WOODSHADE ORGANICS

Danish Handmade Chocolate since 1983

*“Blomster taler
kærlighedens sprog
for nogle — for
andre er det
chokolade, der
puster til
flammerne”*

Rebecca J. Pate

Økologiske konfekturer
& snacks

Statskontrolleret
økologisk

WWW.MOLLE-SKOVLY.DK

Vind i Julequiz og Kalender 2009

Præmier i Julequiz

- Kurv fra Teadrops med grøn kinesisk te (Lungching) og rød te (Roiboos), kanel, kryddernelliker og kardemomme (se artikel side 16), www.teadrops.dk.

- 5 æsker fyldte chokolader fra Mølle-Skovly, www.molle-skovly.dk.

- 5 præmier med grønne husholdningsprodukter fra Ecover, www.ecover.com (for alm. forbrugere) / www.ecover.dk (for professionelle).

Ecovers målsætning er at producere effektive og bæredygtige produkter med brug af plantebaserede ingredienser og ved at tænke bæredygtighed ind i hele virksomheden fra produktudvikling til emballage. Vaske- og rengøringsmidler ender i vandmiljøet - derfor er det afgørende, at stofferne nedbrydes hurtigt og biologisk. Ved konstant at udvikle produkter med mere miljørigtige ingredienser, er det muligt at rengøre både effektivt og skånsomt.

- 1 abonnement på Forbrugerrådets nye magasin om privatøkonomi, 'Tænk Penge'. www.fbr.dk & www.taenk.dk.

'Tænk Penge' er kommet til verden, fordi der er behov for et uafhængigt magasin om økonomi for almindelige mennesker. Bladets mål er, at læserne tjener på hvert eneste nummer.

For at deltage, skal du svare på:

1. Er Teadrops te'er økologiske?

2. Hvor mange præmier med bæredygtige husholdningsprodukter udlodder Ecover og Grøn Hverdag?

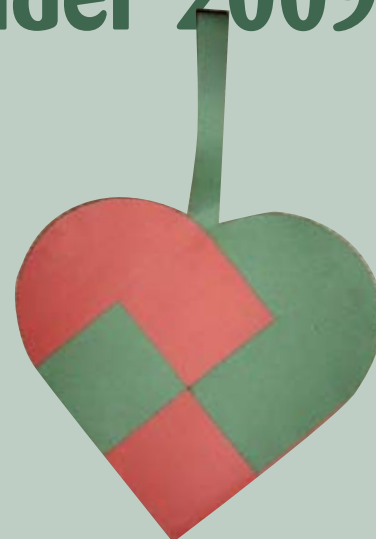
3. Hvornår blev de første Mølle-Skovly chokolader produceret?

4. Hvad betyder ÅOP?

- a. Årlige omkostninger i procent
- b. Åbenlyst overvurderede pakkenelliker
- c. Årets originaleste påfund

5. Hvor mange gange om året udkommer magasinet 'Grøn Hverdag'?

6. Hvad koster medlemskab af Landsorganisationen Grøn Hverdag i 2010?

Send svar til: Grøn Hverdag, Blegdamsvej 4 B, 2200 København N senest den 28. december 2009 (poststempel gælder) eller til gronhverdag@mail.dk senest den 24. december.

Net-Julekalender

Gå til www.gronhverdag.dk. Øverst til venstre under 'Nyheder' finder du kalenderen. Fra den 1. til den 24. december udlodder vi hver dag et abonnement på Forbrugerrådets nye blad 'Tænk Penge' og et abonnement på magasinet 'Grøn Hverdag'.

Vinderne modtager præmien i januar 2010.

KALENDER – GRØNNE ARRANGEMENTER

ALLE ER VELKOMNE

Roskilde

Fakkeltog for menneskerettigheder og klima

Torsdag den 10. december 2009 kl. 17.30 På FNs Menneskerettighedsdag, arrangerer Amnesty International i samarbejde med Grøn Hverdag og andre organisationer et fakkeltog gennem Roskildes gader. Det udgår fra Stændertorvet og slutter i Palægården, hvor domprovst Jens Arendt vil tale om menneskerettighederne i lyset af klimatruslen. Arrangementet varer ca. 1 time.
Kontakt: Ilse Friis Madsen, tlf. 4637 1109, ilse@friis.mail.dk.

Generalforsamling

Mandag den 11. januar 2010 kl. 19.00 - 21.30 på Cafe Ildstedet Allehelgensgade 17 A. Ordinær generalforsamling i Grøn Hverdag i Roskilde og Omegn. Som sædvanlig kombiner vi vores generalforsamling med et relevant fagligt foredrag. Hold øje med vores hjemmeside www.gronhverdagroskilde.dk og Den Grønne Rubrik i Roskilde Avis den 6. eller 9. januar 2010.
Kontakt: Kim Josefsen, tlf. 6177 7839, kim@josefsen.dk.

København

Generalforsamling

Generalforsamling for Grøn Hverdag Københavns Omegn og Nordsjælland. Afholdes i januar 2010. Sted: Albertslund. Kontakt: Lars Clark, clark@tdcadsl.dk

Generalforsamling

Tirsdag den 9. februar 2010 kl. 18.30-20.00. Generalforsamling for Grøn Hverdag København ifølge vedtægterne. Sted: Økologihuset, Blegdamsvej 4 B, Nørrebro. Kontakt: Jørgen Martinus, tlf. 2888 0252, martinusmail@gmail.com.

COP 15 arrangementer

Klimaforum09

Mandag den 7. december til fredag den 18. december 2009 i DGI-byen på Vesterbro tæt på Københavns Hovedbanegård. Bag arrangementet står en bred vifte af danske og internationale miljøbevægelser og civilsamfundsorganisationer. Klimaforum 09 er gratis og åbent for alle, i modsætning til FN's officielle klimakonference i Bella Center, som er forbeholdt politikere og deres embedsmænd.

Ideen er at skabe et rum, hvor alle, som ikke er inviteret med i Bella Center, kan mødes og udvikle løsninger på klimakrisen, måske den alvorligste og mest påtrængende udfordring, menneskeheden nogensinde har stået overfor. Udgangspunktet er, at opgaven ikke kan løstes ved hjælp af nye teknologier alene, men kræver nye tænkemåder, nye kulturelle værdier og nye måder at indrette samfundet på.

Programmet byder på en lang række workshops, debatter, udstillinger og andre events, som sætter fokus på klimaændringerne ud fra forskellige perspektiver. Der kommer deltagere fra alle kontinenter også fra de regioner i Asien, Afrika, Latinamerika og Oceanien, der rammes særligt hårdt af de destruktive konsekvenser af den menneskeskabte globale opvarmning. De to sidste dage er sat af til at lægge grundstenene til en global klimabevægelse, der kan bringe bestræbelsen på at skabe en grøn og socialt retfærdig verdensorden videre ind i det 21. århundrede.

Yderligere information:
www.klimaforum09.dk.

Klimabundmøde - Windows of Hope

Lørdag den 5. – fredag den 18. december 2009 på Christiania. Et 'udstillingsvindue' med en ny livsforms mange forskellige udtryk inden for bæredygtig alternativ kunst og kultur. Vi vil med workshops, film, dans, sang og musik skabe en stemning af fællesskab, som måske er det dybeste ønske hos os mennesker – nemlig det, at føle sig som en del af en større helhed. Her kan du selv afprøve tingene og 'bytte hoved' med andre eksperimenterende og levende mennesker fra hele verden... Bundmødet vil naturligvis også rumme en stor international konference med møder og debatter på engelsk og med dansk oversættelse, hvor det bliver nødvendigt...

Arrangører: Netværket for Bevarelse af Christiania som grøn Bybiotop, Christianias Kulturforening, Miljøpunkt Indre By - Christianshavn, Agendaforeningen i Sundby, LØS (Landsforeningen for Økosamfund) og GEN (Global Ecovillage Network).
Yderligere information:
www.christianiaskulturforening.dk & www.losnet.dk.

Bestyrelsen:

Formand
Jørgen Martinus
Tlf. 2888 0252
martinusmail@gmail.com

Bestyrelsesmedlem
Lars A. Clark
Tlf. 4362 0682
clark@tdcadsl.dk

2. bestyrelsessuppleant
Kim Jesper Josefsen
Tlf. 6177 7839
kim@josefsen.dk

Næstformand
Ilse Friis Madsen
Tlf. 4637 1109
ilse@friis.mail.dk

1. bestyrelsessuppleant
Jan Halberg
Tlf. 6066 0058
jan.halberg@gmail.com

LOKALE KONTAKTPERSONER

GIV MILJØET EN HÅND - HVER DAG

KREDSFORMÆND

ALBERTSLUND

Lars Clark
☎ 43 62 06 82
clark@tdcadsl.dk

BORNHOLM

Marianne Kristoffersen
☎ 56 49 83 16
mariannekristoffersen@mail.dk

BRØNDBY

Jan Halberg
☎ 60 66 00 58
jan.halberg@gmail.com

KØBENHAVN

Jørgen Martinus
☎ 28 88 02 52
martinusmail@gmail.com

KØBENHAVNS OMEGN & NORDSJÆLLAND

Steen Dan Frederiksen
☎ 43 62 71 16
gronfam.albertslund@ofir.dk

ROSKILDE & OMEGN

Kim Jesper Josefsen
☎ 61 77 78 39
kim@josefsen.dk
www.gronhverdagroskilde.dk

SLAGELSE

Jørgen Rasmussen
☎ 57 82 16 16
j.ras@mail.dk

SORØ & OMEGN

Dorte E. Nielsen
☎ 24 60 02 61
soroelot@stofanet.dk

SYDSJÆLLAND OG ØER

Inge Lise Hansen
☎ 28 10 44 85
inge_lise_hansen@get2net.dk
www.gfstorstroem.dk

SYDJYLLAND

Fritze Lundstrøm
☎ 75 50 86 00

fritzekost@hotmail.com
www.gronhverdagsyddjyland.dk

MIDT NORD

Rita Nørregaard
☎ 97 76 70 19
ritan@dlgmail.dk

ØVRIGE KONTAKTPERSONER

ESBJERG

Erik Madsen
☎ 75 10 17 06
erik-m@vip.cybercity.dk

FURESØ

Karen Strandesen
☎ 78 78 23 38
karenstrandesen@dbmail.dk

FYN

Conni Ramskov
☎ 66 17 06 54
conniramskov@hotmail.com

HERNING

Anette Vestergaard
☎ 97 13 34 78
anet.4.2@post.tele.dk

HJØRRING

Peter Yde ☎ 98 90 11 12
peter-yde@privat.dk

KØGE

Det Grønne Hus
Anna Thormann ☎ 56 67 60 73
anna@detgroennehus.dk
www.detgroennehus.dk

RINGKØBING-SKJERN

Birthe Toft ☎ 97 34 33 41
birthe-eskild@get2net.dk

VEJEN

Gerda Iversen
☎ 75 39 17 75
☎ 20 68 47 20

ØSTJYLLAND

Lars Clark ☎ 43 62 06 82
clark@tdcadsl.dk

Samlet Indholdsoversigt Grøn Hverdag 2009

Nr.	Forfatter	Side
Nr. 1		
Dråben, leder	Ilse Friis Madsen	4
Fra Poznan til København - CO2 reduktion	Dan Jørgensen	6
Skrud ned for varmen og op for engagementet	Anne Wraae Nielsen	8
Den globale finanskrisen og miljøet	Lars A. Clark & Jørgen Martinus	10
Venstres grønne profil eller mangel på samme	Lars A. Clark	11
Grøn Vækst !	Bjarne Grube Wickstrøm	12
Det økologiske Inspirationshus	Jørgen Martinus	16
Øko-byg til husbehov (Egen Vinding & Datter)	Lasse Nielsen	18
Det beplantede filter (Kilian Water)	Réne Kilian	20
Fiskeri, akvakultur og økologisk fiskeopdræt	Knud Fischer	22
Miljøfremmede stoffer ændrer vores gener	Lars A. Clark	24
Økoin med sprøjtegifte	Troels V. Østergaard	26
Grønt Lys - bogomtale	Kim Jesper Josefsen	27
Den nye Grønne Forbrugerguide - bogomtale	Jørgen Martinus	29
Nr. 2		
Inspirationsdag og landsgeneralforsamling 2009	Jørgen Martinus	4
Velkommen til din nye forening, leder	Ilse Friis Madsen	5
Miljøet og de unge (Roskilde Festival)	Mia Josefine Kjeldset	6
En konserverdåse = 7 timers TV (STENA)	Malene Boysøe	10
Del bil, spar penge og skån miljøet	Réne Jacobsen	12
EU kan gøre din hverdag grønnere - hvis du vil	Christel Schaldemose	14
Ny rapport om nanoteknologi	Thomas Breck	17
Det grønne Tip	Ilse Friis Madsen	17
Økotøj med flot design	Lene Christiansen	18
Historien om et rødkålshoved	Ilse Friis Madsen	21
Kvinder i Biavl	Marianne Prosch Andersen	21
Skår i brændehyggen	Tina Læbel	22
Fra klimakvalme til vindmøller	Martin Lidgaard	24
Lys - lige til at leve af	Rolf Dorset	26
Leve af lys, boganmeldelse	Ilse Friis Madsen	27
Vedtægter for Landsorganisationen Grøn Hverdag		29
Nr. 3		
Gen Modificerede Organismer, leder	Jørgen Martinus	5
Dyrkning af genmodificeret soja i Argentina	Jørgen Martinus	6
Roundup kan kvæle menneskelige celler	Lars Clark	9
Sukkerør - den nye store GMO afgrøde	Jørgen Martinus	10
Ny GMO-teknik på vej	Jørgen Martinus	12
Vi har ikke brug for genmodificerede fødevarer	Jørgen Martinus	13
Jatropha, et spændende alternativ	Lars Clark	14
Forsigtighedsprincippet	Jørgen Martinus	16
Nanoteknologiens mange ansigter	Rune Hjorth	18
Vindkræfteventyret, boganmeldelse	Jørgen Martinus	21
Turen går til de varme lande, bogomtale		21
Brinkholm - et anderledes økologisk landbrug	Bjørn Hermansen	22
Æbleåret	Peer Nørgaard	24
Økohaven, boganmeldelse	Peer Nørgaard	27
Svend Auken, mindeord	Lars A. Clark	27
For høj(e) bede for snele	Annemette Bargum	28
Den sneglefrie have, boganmeldelse	Annemette Bargum	29
Nr. 4		
Klima, overbefolkning, klimaflygtninge og krig, leder	Ilse Friis Madsen	5
Det begynder i hjertet	Mickey Gjerris	6
Klimaforandringer - en by på Lolland	Susanne J. Lassen	10
EU har nøglerolle i København	Dan Jørgensen	14
Solen og vulkaner er ikke klimatrussel	Lars Clark	15
Teadrops	Rikke Michael Hansen	16
Vedvarende energi i stedet for atomkraft	Peer Nørgaard	18
Klimasalon	Jørgen Martinus	19
Vores forbrug af fødevarer har stor betydning for klimaet	Lisbeth Mogensen m.fl.	20
Spis klimavenligt	Sune Borkfelt	23
Forbyd hormonforstyrrende stoffer	Ilse Friis Madsen (redigeret)	26
Klimakogebogen, anmeldelse	Jørgen Martinus	2

LOKALE KREDSSES HJEMMESIDER:

www.gronhverdagroskilde.dk
www.gronhverdagsyddjyland.dk
www.gfstorstroem.dk

AFS: Grøn Hverdag
Blegdamsvej 4 B
2200 København N

Grøn Hverdag

Landsorganisationen Grøn Hverdag arbejder
for at gøre Danmark bæredygtigt.

Vil du hjælpe os med at :

Inspirere

Informere

Insistere

Initiere

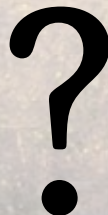
Innovere

Irritere

Inkludere

Imponere

Igangsætte-italesætte-iværksætte ?

Magasinet "Grøn Hverdag" er et vindue
ud til den grønne virkelighed.

Luk vinduet op
– Støt de progressive kræfter:

Bliv medlem eller abonnent
Vi har brug for din opbakning!

Medlemskab (inkl. bladet)	235 kr.
Erhvervs- /institutionsmedlemskab	470 kr.
Abonnement Grøn Hverdag (4 x 1 blad)	190 kr.
Firma-abonnement (4 x 20 blade)	1.000 kr.

Støttebeløb modtages med tak!
Reg.nr. 9860, konto nr. 87304 3242

GRØN HVERDAG

Økologihuset, Blegdamsvej 4 B, 2200 København N
Tlf.: og fax: 33 15 33 45, mail: gronhverdag@mail.dk
www.gronhverdag.dk

